

Facultat de lletres

EL HIRAK, MOVIMENT POPULAR DEL RIF
Una anàlisi historicocultural i polític del
moviment

Autor: El Aamrani El Amrani, Mohammed

Tutora: Braga de Melo Fasigas, Amanda

Estudi: Comunicació Cultural

Curs: 2018-2019

Data d'entrega: 31/05/2019

Resum

L'objectiu del present treball és fer una anàlisi del Hirak, Moviment Popular del Rif, un fris historicocultural i polític que permeti entendre d'on rauen les reivindicacions, com aquestes deriven en un moviment social consolidat i en quin punt es passa d'exigir uns drets bàsics en un Estat suposadament democràtic a unes reclames de caràcter polític, social i identitari. De la mateixa manera, l'anàlisi s'efectuarà sota el prisma d'englobar el Moviment Popular del Rif dintre de tot un conjunt de moviments socials de principis del segle XXI, caracteritzats per l'era digital i el paper de les xarxes socials en aquests. L'estudi comença per situar al lector sobre la realitat de la qual estem parlant. Posteriorment, es procedeix a explicar tots aquells trets o fets que després, a la discussió, hauran de servir per entendre millor la naturalesa del nostre objecte d'estudi i, per tant, respondre a les incògnites de les nostres preguntes en l'objectiu.

Paraules clau: moviments socials, Hirak (Moviment Popular del Rif), xarxes socials digitals, espai públic, ciberturba, eutopia de la xarxa, riscos en les xarxes.

Índex

<u>1. INTRODUCCIÓ.....</u>	<u>4</u>
<u>1.1 Context.....</u>	<u>6</u>
<u>1.1.1 El Rif a tres nivells.....</u>	<u>6</u>
<u>1.1.2 Relació entre l'Estat central i la regió del Rif.....</u>	<u>7</u>
<u>1.1.3 El HIRAK.....</u>	<u>8</u>
<u>2. MARC TEÒRIC.....</u>	<u>10</u>
<u>2.1 Moviments socials poden canviar la societat.....</u>	<u>10</u>
<u>2.1.1 El desafiament col·lectiu.....</u>	<u>12</u>
<u>2.1.2 L'objectiu comú.....</u>	<u>13</u>
<u>2.1.3 La solidaritat.....</u>	<u>13</u>
<u>2.1.4 Manteniment de l'acció col·lectiva.....</u>	<u>13</u>
<u>2.2 Eutopia de la xarxa.....</u>	<u>14</u>
<u>2.2.1 Els principis del ciberactivisme.....</u>	<u>14</u>
<u>2.2.2 Conceptes i elements claus en l'ús de les xarxes socials.....</u>	<u>16</u>
<u>2.2.2.1 Tipus de xarxa: centralitzada, descentralitzada o distribuïda.....</u>	<u>16</u>
<u>2.2.2.2 Xarxes de confiança (o sistemes de reputació), nòduls i enllaços.....</u>	<u>17</u>
<u>2.2.2.3 Mitjans de comunicació alternatius.....</u>	<u>18</u>
<u>2.3. Ciberturbas.....</u>	<u>18</u>
<u>2.3.1 Acció de les ciberturbas.....</u>	<u>20</u>
<u>2.4 Creació de l'Espai públic.....</u>	<u>21</u>
<u>2.5 Riscos en l'ús de les NTIC en els moviments socials.....</u>	<u>23</u>
<u>2.6. Exemples: Espanya, Egipte, Turquia i Brasil.....</u>	<u>24</u>

<i>3. Metodologia</i>	25
<i>3.1 Procediments</i>	26
<i>3.2 Instruments</i>	26
<i>3.3 Anàlisi de dades</i>	26
<i>4. Resultats</i>	26
<i>4.1 El començament d'una nova era, el procés de reconciliació segons Mohamed VI</i>	26
<i>4.2 Cap a una nova era en el Rif</i>	28
<i>4.5 «Anys de plom»: veritat històrica i la justícia</i>	29
<i>4.5.1 Cas del Rif amb la reconciliació història dels «anys de plom»</i>	30
<i>4.6 El Marroc i l'Amazigh</i>	32
<i>4.6.1 Tarifit al Rif</i>	34
<i>4.7 Terratrèmol a Alhucemas</i>	35
<i>4.8 Dinàmica de les protestes</i>	36
<i>4.9 Reivindicacions</i>	38
<i>4.10 Deslegitimació i repressió del moviment</i>	39
<i>4.11 Xarxes socials en el moviment</i>	41
<i>5. Discussió</i>	42
<i>6. Conclusions</i>	48
<i>7. Bibliografia</i>	52

1. INTRODUCCIÓ

El 28 d'octubre del 2016 al Rif, zona muntanyosa del nord del Regne del Marroc, té lloc la brutal mort d'un venedor de peix, Mojcin Fikri, a mans del Majzen (Estat Central). El majorista intentava recuperar la seva pesca, confiscada per les autoritats, en el moment en què aquesta era triturada, amb el propietari dintre.

S'encenen així tot un conjunt de reclams en la ciutadania rifenya, que mitjançant manifestacions i mobilitzacions pacífiques (autodenominat Hirak, moviment en àrab) es demana per una inversió real d'infraestructures en la regió (carreteres, hospitals, universitats...), un reconeixement i una recuperació de la memòria viva del poble rifeny, la fi de la corruptela en les administracions públiques i la fi, també, de la segregació i promulgació del racisme que pateix la regió per part de l'opinió pública marroquina incentivada pel regnat de l'anterior monarca, Hassan II.

El poble rifeny, fronterer amb les províncies de Melilla i Ceuta, pateix actualment un episodi més de repressió en la seva història per part del Majzen, l'Estat central i monàrquic del Marroc. S'han prohibit les manifestacions, s'han detingut un centenar de ciutadans i ciutadanes i es reprimeixen qualsevol tipus d'expressió de disconformitat amb les mesures de la corona. En conseqüència d'aquesta repressió i l'augment en la militarització de la zona, ens trobem avui dia amb una debilitada continuïtat de les protestes en la actualitat però que comença a despertar-se amb força en la seva considerable diàspora europea.

L'objectiu del present treball és fer un anàlisi del Hirak, Moviment Popular del Rif, un fris historicocultural i polític que permeti entendre d'on rauen les reivindicacions, com aquestes deriven en un moviment social consolidat i en quin punt es passa d'exigir uns drets bàsics en un Estat suposadament democràtic a unes reclames de caire polític, social i identitari. De la mateixa manera, l'anàlisi s'efectuarà sota el prisma d'englobar el Moviment Popular del Rif sota el prisma de tot un conjunt de moviments socials de principis del segle XXI, caracteritzats per l'era digital i el paper de les xarxes socials en aquests.

Les motivacions que m'han portat a dur a terme aquest treball són diverses, tot i que en podríem destacar dues essencials. D'una banda, hi ha una implicació personal en la temàtica que no es pot obviar; d'origen rifeny, vaig venir a Catalunya amb set anys, deixant a gran part de la família allà que ha patit i està patint aquesta realitat. És per això que un tret important que excusa l'elecció del tema és la indignació i preocupació que també comparteixo amb la realitat que s'explica.

D'altra banda, davant d'aquesta indignació, s'hi suma també la sensació de un silenci sepulcral per part tant de la comunitat internacional com de l'opinió pública. Com a europeu em resulta molt preocupant aquest últim fet, doncs la lluita per la llibertat del pobles oprimits, però sobretot pels drets i llibertats de la ciutadania haurien de suposar focus en l'agenda setting o trending topic dels ciutadans d'arreu del món, ja que al cap i a la fi no deixa de ésser una lluita compartida.

Considerant aquesta última premissa, una lluita compartida de la ciutadania contra poders que s'excedeixen en les seves mesures, em sorgeix un neguit personal de voler entendre, desgranar aquesta realitat, alhora que esbrinar quines similituds s'esdevenen amb la resta de moviments socials contemporanis, basant-me en l'anàlisi de realitats semblants, o si més no comparables, en altres països. El silenci que s'esdevé en la nostra societat, havent d'explicar a amics i amigues, companys i companyes una realitat a només pocs quilòmetres del nostre territori, n'és el causant principal de les preguntes que plantejades a l'inici del paràgraf.

D'una banda, s'explica què permet que un moviment social pugui tenir poder basant-se en els quatre propietats empíriques bàsiques d'aquests proposats per Sidney, els quals donen la oportunitat política necessària per a esdevenir-se la contestació: el desafiament col·lectiu, els objectius comuns, la solidaritat i la interacció mantinguda.

D'altra banda, i amb la intencionalitat d'entendre què volem dir quan parlem d'un marc comú en les dinàmiques contestatàries de principis de segle XXI, em centro en explicar el paper del món digital en el moviments socials. Primerament es proposa el terme de «l'eutopia de la xarxa», per a procedir a parlar dels entramats socials que s'hi esdevenen, el fenomen de la ciberturba, la creació de l'espai públic mitjançant el món digital, els perills en l'ús d'aquest i finalment, l'exemplificació de tres casos d'aquests moviments socials contemporanis de principis de segle: Espanya, Egipte, Brasil i Turquia.

Mitjançant aquestes temàtiques es procedeix a explicar aquells fets o elements que ajuden a entendre el que Sidney Tarrow ens explica amb les propietats bàsiques d'un moviment social dintre del Moviment Popular del Rif. De la mateixa manera, es procedeix a explicar tots aquells trets o fets que després, a la discussió, hauran de servir per entendre millor la naturalesa del nostre objecte d'estudi i, per tant, respondre a les incògnites de les nostres preguntes en l'objectiu.

Per últim, en les conclusions, i a mode de sintetitzar de forma genèrica la simbiosi que es produeix entre món virtual i món real en els moviments socials, s'utilitzarà l'obra de «El

enjambre» de Byung-Chun Hal. A més a més, i intentant dotar d'altres perspectives que albirin la naturalesa i l'esdevenir de la contestació en el Hirak també s'explicita la obra de Benedict Anderson «*Comunitats imaginades*»

1.1 Context

Va ser la mort d'en Mojcín Fikri el detonant del Hirak? Qui és aquesta gent? Què els porta a aquestes reivindicacions? Per què en aquesta zona específica del Marroc? La resposta a aquestes preguntes ens servirà per a dibuixar un context a l'objecte que aquesta anàlisi pretén estudiar.

1.1.1 El Rif a tres nivells

Per a entendre la situació actual del Rif és essencial tenir en compte la singularitat que presenta respecte a la resta del país. Per una banda, la realitat geogràfica, política i històrica del territori que formen agents importants i impulsors d'aquestes tensions actuals i, per altra, el simbolisme. Característica identitària que amb els últims moviments socials, s'ha anat recuperant amb més força i que ha despertat la consciència col·lectiva de la població, fins llavors adormida, tan en la regió com en la diàspora. És així, que el Rif s'ha d'entendre des de la seva visió a tres nivells.

En primer terme, tenim la geografia de la regió, denominada ja des de l'Edat Mitjana pels territoris que comprenen des de la ciutat de Tànger fins al riu Muluya (fronterer amb Argèlia) del nord del Regne de Marroc. Quan parlem del Gran Rif ens referim a aquestes delimitacions. Aquestes es veuen directament afectades, essent variable, pel moment històric i les relacions amb el poder establert.

A continuació tindriem la història del territori. Aquí són especialment ressenyables les províncies d'Alhucemas i Nador, bressol dels diferents esdeveniments històrics succeïts a la zona, generalment de rebel·lió contra un poder entès com a repressor o colonitzador, primer amb les antigues colònies franceses, espanyoles i, actualment, la monarquia marroquí.

I,finalment, la simbologia que envolta la realitat de la regió. Són diferents les regions abandonades i sense inversió d'infraestructures al Marroc. Així, per què les protestes tenen lloc a Alhucemas, cor del Rif, i no en d'altres ciutats? A la sensació de greuges permanents, al sentiment d'abandonament per part de gran part de la població del país, incentivada per la monarquia, "el Moviment Popular del Rif (Hirak) ha trobat en la seva història i cultura referents que els hi són propis, no importats. Un escenari per a reafirmar la seva implicació en la contestació". (ALVARADO, 2017, p. 31)

1.1.2 Relació entre l'Estat central i la regió del Rif

A continuació s'explicaran diferents episodis en la història del Rif que expliciten quina relació s'ha mantingut amb el govern central. Partim de la premissa de no poder considerar que el territori del Rif hagi tingut mai una estabilitat política ni social i, per tant, parlarem del conjunt de tensions que s'hi han esdevingut.

Dit d'una altra manera, es podria dir que intercala etapes de “ruptura, cooperació i conflicte”. (*Revolta al Rif, un conflicte que ve de lluny*. Directa).¹ Tenim el poder repartit entre diferents famílies influents i la relació entre elles amb els sultans (actualment, Mohamed VI com a Cap d'Estat absolut).

Així, les problemàtiques i tensions entre l'Estat central i la regió del Rif venen de lluny. La primera de la que es té constància és l'any 1896, amb Mulay Abdelaziz. Pressionat per les protestes estrangeres, després de diferents episodis de pirateria, va enviar una unitat militar per a castigar a la tribu dels Bokaya. Va devastar part del Rif mediterrani, empresonar i matar multitud de presoners pertanyents a diferents clans dels Bokaya.

Durant la guerra del Rif (1921-1927), després de la fundació de la República del Rif per part de Mohammed Ben AbdelKrim El Jatabi i la declaració de guerra a la colonització espanyola, Moulaouy Yussef, pare de Mohamed V i monarca de l'Estat central, li declara la guerra i demana a les forces estrangeres (franceses) la mort d'Abdelkrim. Els rifenys mai oblidaran el fet que, exèrcits espanyols i francesos hagin envaït territoris musulmans utilitzant armes químiques contra aquests i amb la benedicció d'un sultà alauí.

Amb Mohammed V al tro es reproduïx un episodi molt semblant per a reprimir un aixecament rifený, que tenia com a propòsit frenar l'hegemonia del partit polític Istiqlal. Per tal de dur a terme el seu propòsit, el rei va enviar un exercit comandat pel seu fill i futur rei Hassan II al Rif. Es van bombardejar i destruir pobles, ciutats i va suposar l'aniquilació de centenars de vides, moltes d'elles civils innocents. Es parla de centenars de dones violades per la milícia reial, de persones senyalades a dit per els responsables locals de l'Istiqlal i executades extra judicialment.

¹ Ribas, J. (20/09/2017). *Revolta al Rif, un conflicte que ve de lluny*. Directa. <https://www.setmanaridirecta.cat/revolta-al-rif-un-conflicte-que-ve-de-lluny>

D'aquests fets, només ens queden les cròniques i els relats de la població rifenya, donat que el Majzen, amb la col·laboració de diferents Estats europeus com Espanya, Alemanya o França, han volgut enterrar la història col·lectiva de la regió. Tal com va dir Abdesslam Bouteyeb, historiador del Centre de la Memòria Comuna per la Democràcia i la Pau, “al Rif hi ha molta memòria i poca història, atesa la manca de documentació i de fonts documentals”.

L'últim episodi de genocidi que trobem per part de la corona Alauita cap a la població rifenya és de la mà del ja rei Hassan II. L'any 1984 té lloc una insurrecció al nord del Marroc en desavinences per a l'establiment d'impostos des de la monarquia. Aquesta, dóna via lliure al seu exèrcit per a exterminar la població de la regió. El discurs reial titllà als rifenys de “awbach” (“escòria”) i mostrava el seu orgull en haver esclafat i reprimint violentament a la població del Rif en els anys 1958-1959. Des de llavors i fins a la seva mort, Hassan II es va negar reiteradament a visitar la regió, construint un discurs de rebuig i odi cap a la zona i els seus habitants.

Començarà una llarga letargia en la memòria històrica col·lectiva rifenya, tot i que raurà encara molt viva. La temença a un òrgan ben bé desconegut provocarà el silenci sepulcral, generacions pròximes hereten la por i el silenci, els símbols i els agents del seu llegat històric però no el motiu, ja que el desconeixen.

1.1.3 El Hirak

Com a conseqüència de la mort de Mojmèn Fikri sorgeix el Hirak, un moviment de protesta massiu al Rif entre octubre del 2016 i juny del 2017, amb una apaivagada continuïtat en l'actualitat. El moviment va promoure manifestacions a tot el territori que han provocat enfrontaments violents entre les autoritats marroquines i els manifestants i han portat a la detenció de centenars de persones considerades pel règim com protagonistes, dirigents o activistes mediàtics en el moviment.

“Les nostres reivindicacions són econòmiques i socials, mai la creació d'un Estat independent. Resistirem fins que Rabat respongui a les nostres reivindicacions sobre el desenvolupament” deia Naser Zefzafi a una entrevista donada a France-presse. Les reivindicacions del Hirak són molt concretes: demanen que s'inverteixi en educació i sanitat, la construcció d'un hospital oncològic en condicions pels ciutadans ja que és la zona del Marroc on més càncer hi ha, universitats a la zona del Rif i el fi de la militarització de la ciutat d'Alhucemas. Reclams esperats 17 anys (fins

que comença el Hirak), d'ençà que el monarca Mohamed VI va heretar el tro i va prometre un procés d'apertura amb el Rif.

Naser Zefzafi, un aturat de 39 anys, es va convertir gràcies al seu carisma en el líder del Hirak. “No era més que un militant virtual a les xarxes socials que, després de veure les imatges de la mort de Fikri, vaig decidir sortir al carrer a manifestar-me” deia a una entrevista donada a France-presse. El líder del moviment va ser detingut per la policia secreta del Marroc el 29 de maig del 2017 acusat d'insultar a un predicador i d'atemptar contra la seguretat interior. Aquesta acusació va ser donada per Rabat després de que Zefzafi irrompés al sermó de l'imam de la mesquita Mohamed V per denunciar l'arbitrarietat i la corrupció de les autoritats i criticar la relació dels religiosos amb el poder. La detenció del líder i altres activistes del moviment va provocar un gran nombre de manifestacions solidaries a Alhucemas i poblacions del voltant, exigint l'alliberació de Zefzafi i els seus companys.

Amb la cúpula del Hirak a la presó, són les dones les que s'han convertit en líders del moviment. Newal Benaisa, de 36 anys, s'ha convertit en la nova cara visible de les protestes i Siliya Ziani, una actriu de 24 anys. Les dones sempre han tingut un paper molt important a la resistència rifenya, “les dones van treballar en labors d'espionatge a favor del Rif als anys vint”². Les dones han donat un pas endavant i s'han col·locat a primera línia del moviment. No només participen a les manifestacions, sinó que també les lideren, aspecte que ha descol·locat a les autoritats d'un país com el Marroc. Benaisa ha recorregut casa per casa dels més de 60.000 habitants d'Alhucemas per escoltar els problemes dels seus veïns. Molts manifestants creuen que Nawal demostra les capacitats necessàries per convertir-se en la successora al carrer de Abdelkrim El Khattabi, que es va declarar president de la República del Rif als anys 20. Nawal no té por a les represalies, no es vol amagar i té la intenció de continuar lluitant megàfon en mà i d'una forma pacífica fins que les reivindicacions siguin escoltades i els seus companys surtin de la presó.

A finals del novembre passat, Amnistia Internacional va assenyalar que prop de 410 activistes rifenys del Hirak estan sent jutjats o complint penes que van des dels 6 mesos fins als 20 anys a les presons de Casablanca i d'Alhucemas.

2. Ribas, J. (20/09/2017). *El movimiento rifeño se renueva con más mujeres tras la detención de su cúpula*. Agencia EFE. <https://www.efe.com/efe/espana/mundo/el-movimiento-rifeno-se-renueva-con-mas-mujeres-tras-la-detencion-de-su-cupula/10001-3282254>

«Si us plau, sortiu als carrers, no ens oblideu. No oblideu les vostres arrels, sortiu per nosaltres». El líder empresonat Nasser Zefzafi recorda aquí a la diàspora rifenya que són una conseqüència directa de totes les reivindicacions del Hirak, donat que una de les sortides principals en una terra mancada d'oportunitats i llibertats, és l'emigració. El poble rifeny té així una presència important en països com Espanya, Holanda, França o Bèlgica. Així, aprofita la seva plurinacionalitat per a donar veu i visibilització en contra, en paraules del propi Zafzafi, un judici al Rif i a la seva gran història. La diàspora ha mostrat la seva solidaritat amb manifestacions arreu d'Europa amb grups i comitès de visibilització del Hirak.

Zafzafi va dir aquestes paraules davant del Tribunal d'Apel·lació de Casablanca. També van assistir a aquestes sessions l'eurodiputada socialista holandesa Kati Piri i l'exministra holandesa de Desenvolupament Lilianne Plumen que va declarar: "Hem vingut a manifestar la nostra solidaritat amb les protestes pacífiques al Rif. El Marroc és un país veí amb el qual mantenim bones relacions. Al meu país molts compatriotes són d'origen rifeny i estan preocupats pel que està passant aquí i com a diputada m'interessa conèixer de prop aquest assumpte posant-me en contacte amb totes les parts inclòs el govern marroquí ". Aquesta visita obeïa a viatjar a la regió del nord del Rif en una "missió d'investigació", segons van informar les polítiques neerlandeses. Les autoritats marroquines van denegar l'accés a la ciutat d'Al-hoceima convidant-les a una visita posterior, segons fan constar en un comunicat les polítiques.

El passat febrer Kati Piri organitzava en la seu del Parlament Europeu a Brussel·les una trobada entre els familiars dels presos, advocats i activistes rifenys per a discutir la situació del Rif. El govern marroquí, per la seva banda, nega haver "emès cap decisió de prohibició" a les polítiques. El ministre portaveu del Govern, Mustafa Jalfi es va limitar a dir que amb aquesta confirmació l'Executiu pretén "tallar el camí a declaracions que tenen com a fi difondre assumptes no veritables".(Redacció La Vanguardia, 2018)³

3 *Les declaracions aquí citades de les eurodiputades holandeses estan extretes de:* Redacció, R. (2018, 12 abril). Marruecos niega haber prohibido a dos políticas holandesas visitar el Rif. *La Vanguardia*. Recuperat de <https://www.lavanguardia.com/politica/20180412/442492067968/marruecos-niega-haber-prohibido-a-dos-politicas-holandesas-visitar-el-rif.html>

2. MARC TEÒRIC

2.1 Moviments socials poden canviar la societat

Tarrow ens apropa i analitza el poder que la ciutadania ha exercit i pot exercir sortint al carrer. Aquest poder es posa de manifest quan els ciutadans uneixen les seves forces per enfrontar-se a les elits, autoritats i als seus antagonistes socials. Diu Sidney que els moviments socials sorgeixen quan es donen les oportunitats polítiques per a la intervenció dels agents socials que normalment manquen d'elles. (Tarrow, 1994, p. 17)

És a dir, aquests agents socials troben en el seu context una oportunitat per a expressar, reivindicar quelcom que d'altra manera, dins de les oportunitats del sistema, no seria possible. Crear, coordinar i mantenir aquesta interacció és la contribució específica dels moviments socials, arribant, inclús fracassant, a tenir efectes de grans magnituds, posant en marxa canvis en la política i l'esfera internacional.

En relació a l'oportunitat política, Xabier Barandiaran, defensa que l'activista sap que no existeix un lloc privilegiat des del qual construir un programa o estratègia política absoluta, sinó que aquesta es construeix sempre des d'una posició en el teixit de les relacions de poder. Per això l'activista busca reconfigurar aquestes posicions, flexibilitzar-les, qüestionar-ne la legitimitat per a poder plantejar nous models de pensament i actuació. (BARANDIARAN, 2003, p. 431)

L'activisme es converteix així en una forma d'experimentació col·lectiva en la que es posa a prova el teixit de les relacions de poder, a través del desplaçament de símbols, la recerca de nous usos tecnològics, conflictes comunicatius o la ruptura de dicotomies. (BARANDIARAN, 2008, p. 431)

Les bases dels moviments es troben, d'una banda, en les xarxes socials, en el sentit de les relacions interpersonals, i, d'altra banda, en els seus símbols culturals a través dels quals, també, s'estructuren les relacions socials. Quan més denses siguin les primeres i més familiars els segons, afirma l'autor, més probabilitat hi ha de que el moviment es generalitzi i perduri.

Aquests atrauen a la gent mitjançant l'acció col·lectiva per mitjà de repertoris coneguts d'enfrontament, introduint innovacions al voltant dels marges establerts. És per això que *l'autor* entén l'acció col·lectiva contenciosa el tret essencial en tots els moviments socials i les revolucions. (TARROW, 1994, p. 17)

En aquest nou apunt l'autor ens introdueix un nou terme: «contenciosa». S'entén que l'acció col·lectiva pot adoptar diferents formes, ja sigui breu o mantinguda, institucionalitzada o disruptiva, monòtona o dramàtica. Es produeix dins del marc de les institucions per part de grups

constituïts que actuen en nom d'objectius que, en paraules del propi escriptor, difícilment fan moure l'opinió pública. Es converteix en una acció col·lectiva *contenciosa* quan és utilitzada per gent que no té accés regular a les institucions i que actua en nom de reivindicacions noves o no acceptades, constituint-se així com una amenaça fonamental pels altres. Així doncs, parlem de moviments socials quan els actors socials concreten les seves accions al voltant d'aspiracions comunes en constant posició d'enfrontament amb els seus oponents o les autoritats. Els organitzadors/es tenen plena consciència d'aquest fet i és per això que ho utilitzen. D'una banda, procuren explotar les oportunitats polítiques buscant el moment idoni per a l'enfrontament. D'altra banda, es creen identitats col·lectives i s'agrupa a la gent en organitzacions, creant l'acció col·lectiva contenciosa en contra d'adversaris més poderosos.

És precisament el desafiament als seus oponents en aquesta acció col·lectiva contenciosa el que els atorga poder als moviments socials, ja que desperten solidaritat i prenent nous significats de lluita en determinats grups de població, situacions o cultures polítiques. Això implica, diu l'autor, haver de relacionar la teoria de l'acció col·lectiva amb les xarxes o relacions socials, el discurs ideològic i la lluita política dels pobles, havent d'afegir a la formulació general de la citada teoria dades històriques concretes i comptar amb aportacions dels camps de la sociologia i les ciències polítiques. (TARROW, 1994, p. 20)

Un cop aclarit el terme base en els moviments socials segons Tarrow, ens planteja la pregunta: com s'agrupa a la gent en una acció col·lectiva coordinada en moments estratègics de la història? Segons l'autor, la resposta requereix una solució social, el que ell anomena la necessitat de solucionar els costos socials transaccionals de l'acció col·lectiva. Així és com Sidney ens apropa al que entén per propietats bàsiques dels moviments socials, és a dir, allò que fa factible l'acció col·lectiva contenciosa, presents també en el que l'autor considera la millor forma de definir el concepte de moviments socials: desafiaments col·lectius plantejats per persones que comparteixen objectius comuns i solidaritat en una interacció mantinguda amb les elits, els oponents i les autoritats. Aquesta definició aglomera les quatre propietats empíriques dels moviments socials: desafiament col·lectiu, objectius comuns, solidaritat i interacció mantinguda. (Sidney George Tarrow, Traducció a càrrec d'Herminia Bavia & Antonio Resines, 1994, pp. 19-21)

2.1.1 El desafiament col·lectiu

Els moviments plantegen els seus desafiaments a través d'una acció directa disruptiva en contra de les elits, les autoritats o altres grups o codis culturals. Això no vol dir, puntualitza l'autor, que els líders dels moviments siguin proclius a la violència sinó que, en el seu intent d'atraure noves adhesions i fer valer les seves exigències, manquen dels recursos estables – diners, organització,

accés a l'Estat – que controlen els grups d'interès i els partits polítics. És precisament la falta dels citats recursos, i atès que representen a grups nous o mancats de representació, el que du als moviments socials a fer ús dels desafiaments col·lectius per a convertir-se en el punt de mira dels seus seguidors i atraure l'atenció dels seus oponents o terceres parts.

Formes que pot adoptar la disrupció:

- Pública.
- Resistència personal coordinada.
- Reafirmació col·lectiva de nous valors.

Els desafiaments col·lectius acostumen a caracteritzar-se per la interrupció, obstrucció o introducció d'incertesa en les activitats d'altres.

Tipus d'acció en els moviments socials:

- Aportació d'incentius selectius als membres fins la consecució d'un consens entre els seguidors reals o potencials.
- Formació de grups de pressió.
- Negociació amb les autoritats.
- Qüestionament dels codis culturals a través de les noves pràctiques religioses o personals.
- Desafiament col·lectiu (el que més caracteritza els moviments socials).

2.1.2 L'objectiu comú

L'objectiu comú és el motiu que porta a la gent a arriscar la pell i sacrificar el seu temps dintre de les activitats dels moviments socials. (TARROW, 1994, p. 23)

Indistintament del caire que marqui els moviments, alguns per un esperit lúdic i festiu, d'altres en el frenesí de la turba, existeix un motiu més habitual, pel qual la gent s'aglutina: plantejar exigències comunes als seus adversaris, governants o elits. Això no ens ha de fer entendre que ens tots els conflictes sorgeixen interessos de classe o que el lideratge manca d'autonomia, sinó que en la base de les accions col·lectives es troben interessos i valors comuns o solapats entres sí.

2.1.3 La solidaritat

Els líders només poden crear un moviment socials mitjançant l'explotació dels sentiments més arrelats i profunds de solidaritat o identitat, adquirint-se en els moviments espontanis a través de l'atac a l'altre (l'enfrontament).

Entenem així que l'interès personal resulta fonamental també en els moviments socials. Tanmateix, el nomenat interès resulta una categoria objectiva imposada per l'observador. És per això que conclouem que és el reconeixement d'una comunitat d'interessos el que fa possible del

moviment potencial una acció col·lectiva. Els responsables desenvolupen un important paper en l'estimulació d'aquest reconeixement de la comunitat d'interessos.

2.1.4 Manteniment de l'acció col·lectiva

Un episodi de confrontació només pot convertir-se en un moviment socials quan es manté l'activitat col·lectiva envers als seus antagonistes. Sinó parlariem del que prèviament havia existit als moviments organitzats, ja siguin desordres, rebel·lions i aldarulls en general.

Conjuntament amb la resta de propietats bàsiques dels moviments socials, el manteniment desafiant en contra dels adversaris és el que permet que els moviments socials no s'esfumi en el ressentiment individualista, s'estabilitzi en una oposició exclusivament intel·lectual o retrocedeixi fins l'aïllament.

És també aquest manteniment amb èxit de l'acció col·lectiva envers a oponents millor equipats el que ha aconseguit que determinats moviments socials hagin aconseguit deixar una empremta més profunda en la història.

Com s'aconsegueix mantenir aquesta acció col·lectiva sota el control de cap líder o una organització única, com s'aconsegueixen mantenir aquests desafiaments en front a l'egoisme personal, la desorganització i la repressió de l'Estat és el dilema que ha vingut ocupant als teòrics de l'acció col·lectiva i els estudiosos del moviment socials al llarg d'aquestes últimes dècades, com són Crozier o Sabucedo. Per a Tarrow, el raonament bàsic és que els canvis en l'estructura de les oportunitats polítiques creen incentius per a les accions col·lectives. La magnitud i duració de les mateixes depenen de la mobilització de la gent a través de les xarxes socials (incentiu per a l'acció col·lectiva i l'oportunitat política) i al voltant de símbols identificables extrets de marcs culturals de significat.

2.2 Eutopia de la xarxa

2.2.1 Els principis del ciberactivisme

Començarem, en aquest apartat, per deixar constància dels principis del hacktivisme (o ciberactivisme), citats per Quintana i Tascón (2012). Aquests principis estan recollits, també, a l'obra citada pels mateixos autors de Levy (1984) on es presentava el món dels pioners en el món d'Internet, és a dir, l'Ètica Hacker, on existia una filosofia que semblava estar lligada a la lògica dels ordinadors, la de compartir, la de l'apertura, la descentralització, etc. Tot per a millorar les màquines i millorar el món.

- L'accés als ordinadors i qualsevol cosa que pugui oferir ensenyament sobre la manera com funciona el món hauria de ser il·limitat i total.
- Tota la informació ha de ser lliure.
- Desconfia de l'autoritat, promou la descentralització.
- El hacker ha d'ésser jutjat pel seu hacking, no per criteris falsos com la titulació, l'edat o la posició.
- Pots crear art i bellesa amb un ordinador.
- Els ordinadors poden canviar la teva vida per a millor.
- Pots aconseguir que es faci la teva voluntat, segurament tots podrien beneficiar-se d'experimentar aquest poder , del món basat en l'Ètica Hacker. Aquí veiem el principi bàsic: tothom és capaç de ser un potencial ciberactivista.

M'entretinc a enumerar aquests principis perquè resulten gruix essencial del que a continuació s'anirà explicant al llarg del treball, ja que l'Ètica Hacker és d'on beu la filosofia en l'ús d'Internet.

Començant per la teoria de l' «Eutopia de la xarxa», de Guiomar Rovira i Sancho en el seu estudi *Movimientos sociales y comunicación: la red como paradigma*, l'autor ens explicita que el sorgiment de les xarxes de moviments socials com a formes noves d'acció col·lectiva no només tenen a veure amb l'apropiació de les Tecnologies de la informació (TIC d'ara en endavant) per part dels activistes, artistes i programadors, sinó que també té a veure amb la recerca de formes d'organització no jeràrquiques i amb un ideal democràtic horitzontal. (ROVIRA, 2012, p. 101). Aquesta correlació entre l'espai virtual i l'espai físic és el que entenem per «eutopia de la xarxa», uns nous mecanismes d'organització i acció col·lectiva que ofereix el món digital.

Així, les TIC no són només xarxes tecnològiques, sinó que són entramats de relacions entre persones que en moments donats surten als carrers i es troben amb altres per actuar en comú. Dit d'una altra manera, i citant a Igor Sábada, Guiomar ens explica que les xarxes socials, fent referència a les relacions interpersonals entre persones, conjuntament amb les xarxes socials digitals són una hibridació espectacular. Tot i així, es recalca la necessitat de tots dos ingredients per a efectuar-se el moviment social o la turba. (Guiomar Rovira Sancho, 2012, p. 102)

Entenem que el sentit que va donar cos a les xarxes activistes, de tota la revolució democràtica de principis del segle XXI, el fet simbòlic que les va desencadenar a Tunísia, fou l'auto-immolació d'un jove que es va veure privat del seu mitjà de subsistència. Avui dia la qualitat (en paraules del propi autor) multi-modal de la auto-comunicació de masses proporciona oportunitats inaudites,

com la circulació de missatges i valors alternatius, que permeten la gestació de protestes espontànies. No tenen necessitat de jerarquies organitzatives i predisposen la creació de més xarxes activistes que s'expandeixen.

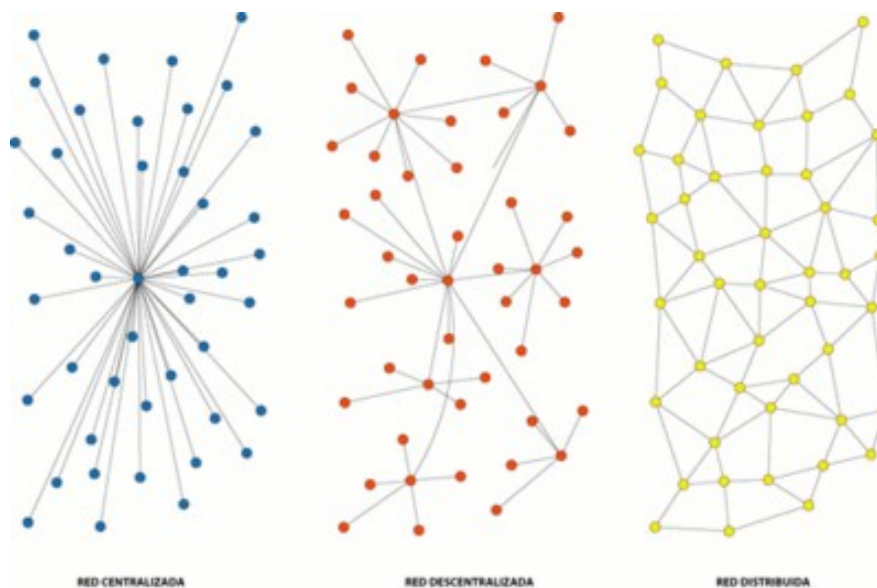
Caldria puntualitzar que aquesta Eutopia de la xarxa, internet i xarxes socials no són la plaça ni substitueixen la voluntat de la multitud reunida que exigeix justícia o democràcia. S'ha de fer palès l'ambient de revolta i les ganes de participar en ella per a què es faci un ús intensiu de les TIC, una subscripció massiva a Twitter i Facebook, i no a la inversa. És llavors quan es converteixen en una extensió l'una de l'altra, profundament imbricades, derivant en una forma de crear l'espai públic.

Tanmateix, només una fracció ínfima dels missatges tenen impacte en un espectre ampli d'usuaris. Internet ofereix el potencial de la irrupció de la revolta, però sempre dependrà del context històric i polític específic per a què una informació mogui a la gent, es multipliqui i s'expandeixi.

Així, no podríem afirmar que internet distribueixi el poder «simbòlic» que s'exerceix mitjançant les xarxes i que sembla venir d'enlloc. Aquest «enlloc» és el subtext dels discursos, els greuges i resistències gestats en el temps i que de sobte prenen nous sentits polítics que es propaguen en temps real i irrompen com «comunitats insurgents espontànies», impactant en tots els mitjans massius i d'auto-comunicació (xarxes socials digitals).

2.2.2 Conceptes i elements claus en l'ús de les xarxes socials

2.2.2.1 Tipus de xarxa: centralitzada, descentralitzada o distribuïda.

Font: Paul Baran (1962:4). Tipus de xarxes.

Paul Baran, creador d'Internet, ens parla de tres tipus de xarxes, segons les interaccions que es produeixen en les relacions que s'hi estableixen:

1. Centralitzada: en aquesta xarxa el flux de la comunicació ha de passar sempre pel nòdul (aparell o perfil) central de la xarxa, de tal manera que si aquest centre es desactiva la xarxa deixa de tenir efectivitat. Predisposa, doncs, una comunicació delimitada en tant que la circulació de missatges sempre dependran de la disponibilitat i efectivitat del perfil o l'aparell, que és l'únic encarregat de la creació i difusió de la informació.
2. Descentralitzada: en aquesta xarxa no hi ha cap nòdul central, però la desactivació d'un d'aquest pot suposar la pèrdua d'informació en el conjunt de la xarxa. És el model entremig dels tipus de xarxes. La informació és creada i distribuïda des d'un perfil per a ésser trasllada a un altra que també difon el missatge, però no hi ha una creació conjunta alhora que tampoc s'estableix un principi horitzontal en la comunicació.
3. Distribuïda: aquesta fou l'opció escollida pel desenvolupament d'Internet, representant la millor exemplificació o eina basada en la xarxa distribuïda. És considerada com una xarxa d'iguals, encara que alguns nòduls estiguin més connectats que altres. Aquesta ens permet que la desconexió d'un nòdul no suposi la pèrdua d'informació que circula per la xarxa. D'aquesta manera, s'assegura el desenvolupament de la comunicació, tothom pot incidir-hi, afegir o treure el que trobi pertinent. L'organització comunicativa és totalment horitzontal.

Diu Fulledda que el millor exemple de la xarxa distribuïda és la blogsfera, que pot definir-se com un sistema poliàrquic, essent l'embrió de les noves característiques poliàrquiques que rebutja qualsevol procés d'intermediació. (FULLEDA, 2012, p. 97)

L'autor, citant a De Ugarte, ens parla de la involució que aquest ha detectat amb la introducció de la web 2.0. En el període 2002-2010 hem passat per les següents fases: (DE UGARTE apud FULLEDA, 2012, p. 102)

1. Blogsfera (xarxa distribuïda) i cultura de la interacció.
2. Viquipèdia (xarxa descentralitzada) i serveis webs participatius.
3. Facebook i Twitter (xarxa centralitzada) i reemergència de l'adhesió («m'agrada/no m'agrada»).

2.2.2.2 Xarxes de confiança (o sistemes de reputació), nòduls i enllaços.

Tota xarxa està composta per nòduls (punts o vèrtexs) i per enllaços (vectors o línies).

S'entén per xarxa de confiança les connexions interpersonals, ramificades, establides principalment sobre forts vincles, dintre dels qual la gent posa recursos i projectes valorats,

transcendentals i de llarg termini davant del risc de les injustícies, errors o descuits dels altres. S'han anat configurant al llarg dels anys a través de la seva interacció amb la política pública, en funció de criteris d'integració-, i segregació, derivats de processos de compromís i coerció.

En molts casos les xarxes de confiança afavoreixen els processos de democratització de les societats, sobretot quan aquestes xarxes han sigut integrades en les dinàmiques del sistema.

En els últims anys, amb l'aparició de les NTIC (Noves Tecnologies de la Informació i la Comunicació), s'ha produït un canvi en la naturalesa de les xarxes de confiança. Donat que els moviments socials han posat el seu focus en qüestions transnacionals, amb un enfocament global, diu l'autor, podria haver-se produït una exclusió de les xarxes de confiança nacionals, amb el seu possible impacte sobre les democràcies nacionals i una reorganització de les mateixes a nivell transnacional. (FULLEDA, 2012, p. 107)

És en aquest nou context que Rheingold ens parla de la reputació. Aquesta resulta tan rellevant a la xarxa com a la vida real, ja que atorga la confiança que es necessita per a les transaccions digitals (com la compra-venta). Segons Rheingold la reputació constitueix el punt de convergència entre la tecnologia i la cooperació. El desenvolupament d'internet de sistemes de reputació dóna lloc a l'aparició de xarxes de confiança. (FULLEDA, 2012, p. 106)

La rellevància de les llistes de correu, dels enllaços de blogs, de les llibretes de direccions i més eines digitals de comunicació virtual a través de la constitució de xarxes social a Internet, permeten que s'estableixin les xarxes de confiança- fent ús de les esmentades eines.

La transmissió dels missatges a través de les xarxes d'afinitat genera més confiança en el seu contingut, el que permet una major difusió del missatge atès que augmenta la disposició de l'individu a participar.

En relació als sistemes de reputació, Jesús Timoteo Álvarez ens defineix aquests com la resposta, el retorn, que l'individu interlocutor dóna a la posició de l'empresa, entitat o perfil. Aquesta posició té directament a veure amb la credibilitat, és a dir, posa èmfasi també en el factor de la confiança. Afegeix l'autor que aquests sistemes de reputació tenen a veure amb diferents trets com la falta de confiança en els mitjans convencionals, la poca fe en un mercat sense valors ni referències morals, amb la hipòtesi de que és més útil desenvolupar valors morals propis i fer-ho de manera directa, amb una relació personalitzada amb els usuaris finals a qui s'ha d'arrancar un nou comportament de masses. (ÁLVAREZ, 2008, 88-89)

S'ha d'introduir també el concepte de nòduls, que es defineixen com els actors socials (persones) o pels dispositius comunicacionals (ordinadors, mòbils, etc). En una xarxa social el teixit actiu tindrà més influència segons si el nòdul que representa assoleix la suficient centralitat. Aquesta centralitat depèn del que Fulledda anomena el seu grau nodal (número de nòduls connectats a ell), del grau

d'intermediació i de proximitat, però sobretot de la seva capacitat per generar «clustres» (subxarxes o agrupaments).

Finalment, tenim els enllaços. Aquests representen les relacions socials que s'estableixen dins de les xarxes o, també, les pròpies xarxes telemàtiques que aquestes relacions digitals desenvolupen.

2.2.2.3 Mitjans de comunicació alternatius.

Es tracta de mitjans que pretenen difondre el discurs del teixit actiu ciberactivista entre els ciutadans que poden estar interessats. En són un clar exemple l'aparició de butlletins de notícies generades pels propis moviments socials. L'objectiu és que la informació i les convocatòries surtin del cercle dels grups socials que ja estan polititzats i assoleixen noves subxarxes menys polititzades a la societat.

2.3. Ciberturbas

En els últims anys s'han esdevingut diferents fets que per la seva similitud entre ells i en el quals destaca l'espontaneïtat, les accions coordinades i la presència de les noves tecnologies (blogs, telefonia mòbil, SMS, chat, etc.), han estat focus d'estudi per a diversos autors, com De Ugarte, Fullea o Rheingold (explicats a continuació), que han tractat el tema, nomenant-lo de diferents maneres. D'entre les més conegudes trobem el terme de Multituds intel·ligents (smarts mobs) i ciberturbas, encara que l'autor també ens parla de «xarxa social ad hoc mòbil», de «multitud» o de «cibermultituds».

Troblem un clar exemple en el que es va denominar «la batalla de Seattle», l'any 1999. Diferents ciutadans es varen reunir per protestar contra la cimera de l'Organització Mundial del Comerç i, per primera vegada, es van documentar formes d'organització a partir de les llavors noves tecnologies en el desenvolupament d'accions reivindicatives.

Un altra cas va ser a l'Octubre del 2005 a França. Dos joves van morir escapant de la policia parisenca, fet que va originar una sèrie de revoltes que van anar de Paris a altres ciutats franceses, inclús europees. Es va posar de manifest que els i les manifestants eren capaces de coordinar-se a partir de missatges penjats en diferents blogs i través de SMS.

Així doncs, entenem que quan Guioner ens parla de l'auto-immolació del jove tunisià com a desencadenant de les xarxes activistes, aquestes només poden ser referents a l'ús de les xarxes més recents com Facebook o Twitter, que tot i ser xarxes socials digitals s'entenen per l'autor com un mitjà de comunicació, ja que en aquests exemples trobem altres eines com blogs o els SMS.

En les definicions del terme Fullea ens cita als autors que han encunyat els citats conceptes. Les multituds intel·ligents, per a Rheingold, estan formades per persones capaces d'actuar

conjuntament encara que no es coneixen. Els membres d'aquests grups cooperen de maneres inconcebibles en altres èpoques perquè utilitzen sistemes informàtics i de telecomunicacions molt nous que els hi permeten connectar-se amb altres sistemes de l'entorn així com els telèfons d'altres persones. (FULLEDA, 2012, p. 103). Les Smart mobs poden representar-se com l'«acció col·lectiva contenciosa» que ens definia Sidney Tarrow en el primer apartat del marc teòric.

Per a De Ugarte, les ciberturbas són la culminació en la mobilització al carrer d'un procés de discussió social portat a terme per mitjans electrònics de comunicació i publicació personals en el que es trenca la divisió entre ciberactivistes i movilitzats. (FULLEDA, 2012, p. 104). En aquest últim punt podem veure definida també la base fonamental reiterada per Tascón i Quintana a *Ciberactivismo, las nuevas revoluciones de las multitudes conectadas*: tots som potencialment activistes en les xarxes socials digitals, tots tenim la capacitat d'accedir-hi.

Fulledda ens puntualitza que bé li diguem multituds intel·ligents o ciberturba no em d'obviar les limitacions que introdueixen el terme, ben explicats en les definicions però no en el seu concepte. D'una banda, perquè denoten certa connotació pejorativa, per l'ús de Turba, definida com a gentada, aglomeració de gent confosa i desordenada oberta a conductes irracionals i patològiques pel fet d'actuar en grup. Aquesta perspectiva serveix, diu l'autor en una reflexió molt interessant, per a arrelar la separació entre un nosaltres (burgès, racional i ordenat) i els altres, les masses (irracionals, desintegradores i desordenades), fet que perpetua les diferents forces legítimes i forces il·legítimes. És a dir, aquelles forces establides en el poder en contraposició a aquells governats, justificant així la repressió dels primers contra els fenòmens generats per les masses. (FULLEDA, 2012, p. 104)

D'altra banda, les denominacions del concepte presenten limitacions perquè no contemplin la intervenció de la tecnologia de la informació i la comunicació en el seu desenvolupament, fet característic i essencial en totes la realitat definida.

Prèviament a aquestes consideracions i conceptualitzacions Derrick de Kerchove ja anticipa aquests mecanismes d'organització digital. Parlava d'Intel·ligència col·lectiva. (KERCHOVE, 1999, pp. 218-219)

Fent referència a la una visita a Tòquio, on es va començar a originar el concepte en la percepció i camp d'estudi de l'autor, se n'adona del nivell de coordinació i acord tàcit que va percebre en aquella societat, on semblava que tothom sabés exactament què havia de fer i tingués en compte el que els altres estaven fent. Aquesta organització li recorda a un altra esdeveniment, el Congrés Internacional de les Arts Electròniques, on es percebia un nou tipus d'espai. És llavors quan se n'adona de que l'espai a la Xarxa està viu, amb una presència activ, vibrant i humana. Més tard,

descobreix un altre estudiós, Pierre Lévy, ja havia tractat la temàtica en qüestió en el seu llibre *L'Intelligence collective*, publicat a París l'any 1994. (KERCHOVE, 1999, pp. 218-219)

2.3.1 Acció de les ciberturbas

Si Tarrow ens parlava de la necessitat del manteniment de l'acció col·lectiva com a eix essencial per al sorgiment d'un moviment social, Fullea aquí ens explicita encara més les característiques i eines de les que disposen les multituds intel·ligents o les ciberturbas per a dur a terme les seves accions. Diu l'autor que l'acció col·lectiva que reclamen aquest tipus de mobilitzacions porten intrínseques les següents característiques: (FULLEDA, 2012, p. 105)

1. En un primer moment tenim un conjunt de ciberactivistes, gent que utilitza internet per a difondre un discurs i posar a disposició pública eines que retornen a les persones el poder i la visibilitat que avui monopolitzen les institucions. Seria el que alguns autors han denominat «teixit actiu».
2. El discurs del teixit actiu es transmet a xarxes de confiança i mitjans de comunicació alternatius.
3. Un cop aconseguit l'anterior punt, la difusió del missatge ciberactivista assoleix el seu màxim quan és comprat per les xarxes socials i els mitjans de comunicació convencionals.

2.4 Creació de l'Espai públic

Tascón i Quintana (2012) titulen el primer apartat referent a aquesta temàtica de la següent manera: «L'espai públic no es contrueix». Citant a J.P. Barlow ens ofereixen la seva mateixa definició: *és un espai global social [...] un acte natural que creix de les nostres accions col·lectives*. (BARLOW *apud* QUINTANA i TASCÓN, 2012, pp. 67).

En l'era de les NTIC són totes les persones les qui, de manera col·laborativa i sense restriccions prèvies les que contribueixen a la creació de l'espai públic. Aquestes accions col·lectives reinterpreten la realitat, l'expliquen de manera conjunta (gràcies a les plataformes de publicació de continguts) i la jerarquitzen. Aquest espai públic en la era de masses estava definit pels propis mitjans. Però gràcies a les NTIC aquesta potestat exclusiva dels mitjans passa a unes audiències amb un paper cada cop més actiu. I no només actuen com a font sinó que ajuden a crear el relat informatiu. (TASCÓN i QUINTANA, 2012, p. 67)

En l'era de masses, la informació es regia per la teoria de l'agenda-setting, entesa com el poder dels mitjans per a delimitar no una ideologia concreta, sinó sobre quines temàtiques s'ha de pensar gràcies a què és capaç de fer que el públic sigui conscient o ignori, presti atenció o descuidi, emfatitzi o passi per alt elements específics dels escenaris públics.

Gràcies al pas al Trending Topic, entès com els «temes del moment» en la xarxa de microblogging Twitter, ha permès donar visibilitat a protestes que es donaven a terme alienes a l'atenció majoritària. Així com donar a conèixer l'abast de les mobilitzacions, amb efectes en el propi desenvolupament de les mateixes. L'autonomia dels ciberactivistes de tot el món per informar les seves accions i propagar els seus motius, trencant amb l'agenda-setting dels mitjans, així com la política, és una de les claus d'aquests processos de mobilitzacions digitals. És aquesta independència dels grans mitjans la que permet les noves formes d'acció d'activisme online. (TASCÓN i QUINTANA, 2012, pp. 67–86)

Tot i així, la influència de la informació compartida per les xarxes socials s'amplia quan aquesta aconsegueix traslladar-se als grans mitjans de comunicació. El fet d'assolir rellevància a les xarxes socials converteix, amb freqüència i per sí sol, un esdeveniment en quelcom noticiós. Es produeixen, d'aquesta manera, diferents canvis: des de l'ampliació de l'audiència fins a les conseqüències de la recontextualització i integració en les rutines mediàtiques. S'assignen valors («pacífics», «violents»...) i sorgeixen noves etiquetes («els indignats», «els insurrectes»...) i s'estableixen jerarquies, amb la qual cosa aquests grans mitjans no renuncien a perpetuar les seves dinàmiques, redefinint l'agenda sobre els esdeveniments que s'intenten proposar des de les xarxes, escollint i tematitzant aquells que més interessin. Trobem aquí una acotació més acurada del que Fullea ens defineix per les tres fases fonamentals en l'acció de les ciberturbes, concretament de l'última d'aquestes: el salt als grans mitjans de comunicació.

Guiomar Rovira i Sancho, en la seva obra ja citada i com s'explica anteriorment (apartat 2. Eutopia de la xarxa), parlem d'una hibridació constant entre internet (xarxes socials) i l'espai públic físic (la plaça). Diu Guiomar, que les primeres no substitueixen la voluntat de la multitud reunida que exigeix justícia o democràcia, sinó que és dintre del context de revolta i les ganes de participar en ella el que porta a un ús intensiu de les NTIC, una subscripció massiva a Twitter i Facebook, i no a la inversa. És llavors quan es converteixen en una extensió l'una de l'altra, profundament embrincades, derivant en una forma de crear l'espai públic. (ROVIRA, 2012, p. 102)

Kerckhove, per la seva banda, fa una comparativa amb el que anomena «autopista electrònica». Defineix Internet com una xarxa de xarxes que permet una difusió molt segmentada i precisa amb el control en mans de l'usuari. Diu que internet és, de fet, un cervell viu i col·lectiu que s'activa en el moment que algú està fent-ne ús i que mai deixa de funcionar, de pensar i de produir informació així com classificar-la i combinar-la. (KERCKHOVE, 1999, p. 82)

L'autor ens anticipa diferents serveis que ofereix a l'actualitat internet, com són els serveis multimèdia en línia o serveis interactius. Ens explicita, també, la necessitat de majors unitats de

processament i distribució en el camp digital per a què aquesta realitat es dugui a terme. (KERCKHOVE, 1999, p. 83)

Conclou dient que la televisió i els sistemes telefònics són absolutament inadequats per a aquesta nova era, ja que aquests basen la seva estratègia clau en centralitzar la intel·ligència en oficines, oficines centrals locals, en estacions de telefonia o en nòduls de televisió per cable o centres de difusió massiva. Per contra, amb Internet l'escena pública de les comunicacions es privatitza, assemblant-se cada cop més a les telecomunicacions i cada cop menys a la difusió tradicional massiva. Prediu així la desaparició de la radiodifusió tradicional en un món d'autopistes electròniques i, alhora, l'auge de comunicacions àmpliament disponibles i de molt baix cost. (KERCKHOME, 1999, pp. 84-85).

En relació a l'espai públic i l'esfera pública, l'autor afegeix que la connexió entre la ment privada i la ment col·lectiva (Intel·ligència col·lectiva) s'està fent a través les xarxes obertes i connectades del planeta. Aquí Kerckhome ens dota del seu posicionament respecte a la relació entre un fet i l'altre, és a dir, l'utopia de la xarxa explicitada al principi d'aquest apartat. L'escriptor no gosa sentenciar, de d'un punt de vista polític, quin tipus de sistema es correspondrà amb aquest nou ordre d'intel·ligència col·lectiva. D'altra banda, sí que s'atreveix a establir les futures dinàmiques que desperta la coexistència de l'ordinador (internet) i la televisió. Diu l'autor que aquesta s'anirà privatitzant gradualment, perdent l'actual domini que ostenta (o ostentava) en l'espai públic. En poc temps, afegeix, el nostre sentiment de pertinença a un territori comú sorgirà principalment no de la televisió o de l'espai físic sinó de la nostra connexió a Internet. (KERCKHOME, 1999, pp. 216-217)

Carlos Fernández Aganzo, per la seva banda, no es mostra tan optimista davant d'aquesta correlació entre el món virtual i real. L'aparent informació sense fronteres de la xarxa, la presumpta democratització radical que esperaven els experts de la comunicació global va començar al servei de milions de persones en tot el món, que varen poder obrir nous canals d'informació lliures dels mitjans tradicionals, acusats sempre d'estar subjectes a manipulacions. Tot així, afegeix, ha acabat essent un instrument al servei del pensament únic, per elits que utilitzen les xarxes per a difondre els seus interessos. (FERNÁNDEZ, 2008, p. 221)

És així com la llibertat mental, per sobre de la merament física, suposa sens dubte un dels conceptes més apassionants de d'aquest principi del segle XXI, on la possibilitat de dirigir el pensament, d'unificar-lo d'acord amb els interessos de uns pocs, compte ara amb mitjans molt poderosos (xarxes socials i internet en general).

2.5 Riscos en l'ús de les NTIC en els moviments socials

Evitant caure en la premissa del determinisme tecnològic, que faria referència a atribuir a la tecnologia els canvis que s'organitzen a nivell social, polític i cultural, Fullea ens parla de tres principals riscos en l'ús de les xarxes per a la mobilització ciutadana:

- Exclusió: Aquest risc es fa evident en el terreny de la comunicació per dos fets: el descens dels costos de coordinació entre els que estan connectats i l'exclusió rotunda d'aquells que no tenen accés al mitjans de comunicació. Parlem de l'exclusió de col·lectius, nacions o persones, dels avenços tecnològics que afavoreixen els moviments socials. Així doncs, podem afirmar que si els moviments socials hauran de dependre de les comunicacions electròniques, el distanciament o trencament es produirà fonamentalment entre països rics i pobres i entre classes socials. Però també entre nacions o entre ciutadans que tinguin capacitat per associar-se amb els nous mitjans o aquells que no comptin amb aquesta capacitat, o entre els que tinguin la capacitat educativa i cultural per l'ús d'Internet i aquells que no la tinguin. Apreciem en l'últim punt, afegeix Fullea, la rellevància de la capacitat d'aprendre i no tant la possibilitat de connexió o no a internet.
Kerckhove fa especial menció a aquest tret, essent en aquells anys la major problemàtica a la qual s'enfrontava una societat que veia néixer tot un nou món digital. (KERCHHOVE, 1999, p. 82)
- Control governamental i pèrdua de la privacitat: la possibilitat de l'ús de la tecnologia per a innovar el repertori d'accions del moviments socials no sempre és efectiva, ja que comporta la possibilitat de control per part de l'Estat, que compte amb els mateixos mitjans (ús de càmeres de gravació, possibilitat de rastrejar els telèfons mòbils dels manifestants, etc.), però reforçats per la seva capacitat repressiva. Dit d'una altra manera per Guiomar, contrastant el terme de l'Eutopia de la xarxa, si bé els ciutadans es mouen per un món cibernètic, la repressió estatal no en té res de virtual. Afegeix, més enllà del control social, el profit econòmic que també se'n desprèn d'aquests mecanismes de control.
- Privatització: aquesta, dins del camp cibernètic, suposa la pèrdua de la seva capacitat d'actuar com una arquitectura informàtica oberta i de lliure accés, sobretot pel que fa la privatització dels serveis informàtics. Molts conflictes generats en els últims anys a partir d'Internet tenen a veure amb aquest risc ja que les aplicacions informàtiques poden tendir a limitar el lliure desenvolupament d'Internet i la blogosfera. Però el principal risc al qual fa referència aquest apartat de la privatització és la capacitat dels Estats per tancar Internet en

cas de conflicte social. Tot i que com hem dit prèviament, sempre que no sigui una xarxa distribuïda atès que aquesta no ho permet.

Carlos Busón, per la se banda, afegeix que la privacitat i l'anonimat a les xarxes informàtiques són un mite ja que existeixen moltes tecnologies que permeten accedir a la informació de qualsevol persona a través de l'ordinador. Sempre que visitem una pàgina web a Internet, la informació es transmet mitjançant paquets de dades que van des del nostre ordinador al servidor on està ubicada la informació cercada. Tota màquina té un número de identificació (IP) que permet localitzar i reconèixer a l'usuari quan aquest està a la xarxa. (BUSÓN, 2003, p. 470)

2.6. Exemples: Espanya, Egipte, Turquia i Brasil

En aquest últim apartat, i degudes a les reiterades mencions que els estudis consultats en fan, he optat per explicar quatre exemples diferents que mostren certes similituds amb el cas del Hirak del Rif. Em centraré principalment en l'estudi de Fernando Longo Cardoso Dias i de Maria Trinidad Bretones: Movimientos sociales masivos y procesos no intencionados.

En aquest s'analitzen els moviments socials massius a Espanya i Egipte, l'any 2011, i a Turquia i Brasil, l'any 2013. Els criteris que s'han utilitzat per al seu anàlisi són el que m'ha despertat l'interès especialment cap a aquest estudi: el seu imaginari politico-democràtic, nivell o grau d'espontaneïtat i la seva heterogeneïtat que presenta cada un dels països.

Tants casos similars no són casuals sinó que formen part d'un cicle major de lluites globals que comparteixen diferents aspectes. Aquest són: l'ús massiu de xarxes socials com a eines d'organització i comunicació, la presentació de trets ideològics heterogenis (parlem d'una classe mitjana o baixa, que abasta diferents pensaments o ideologies i no un tret ideològic partidista unificador); l'ocupació d'espais públics acotats; la lluita per uns serveis públics de qualitat; el reclam d'un model democràtic més participatiu, amb l'exigència d'una millora de vida i davant d'un sentiment compartit de descrèdit de les classes dirigents, de desprestigi contra el sistema polític vigent i la oportunitat per a la mobilització que confereixen unes classes mitjanes atrinxerades reaccionant davant d'unes difícils condicions de vida. Els països poc o gens desenvolupats, a més, també coincideixen en la lluita contra un règim, amb la voluntat de sensibilitzar a l'opinió pública en la direcció d'obtenir un canvi en aquest règim polític, pels avenços en les llibertats i drets dels individus i, per últim, la seva horitzontalitat (amb la falta d'un lideratge definit).

Tot i així, l'estudi ens recalca que el motiu econòmic no és l'única clau per a entendre l'esdevenir d'aquests moviments. En el cas d'Egipte, ens trobem en un context de règim autoritari al qual se li exigia una democràcia i uns drets civils. A Turquia, l'enorme descontent amb el polític islamista per les polítiques conservadores d'Erdogan van fer explotar la revolta. A Espanya, a part d'estar passant per una profunda crisi econòmica, el Partido Socialista Obrero Español (PSOE) havia trencat el pacte amb els seus votants electors naturals establint i aprovant polítiques neoliberals. I a Brasil, el Partido de los Trabajadores havia sigut protagonista de recurrents escàndols de corrupció i els macro esdeveniments esportius pel Mundial, es varen convertir en una contradicció per a la ciutadania ja que tot i els avenços els greus problemes de inseguretat i les males condicions de vida encara persistien.

La repressió policial/estatal resulta, en tots els casos estudiats, motor propulsor per a l'expansió de la participació.

3. Metodologia

La metodologia s'ha centrat primer una recerca i un destriament de material bibliogràfic divers i, segon, la revisió bibliogràfica. Es separen en dos apartats en tant que primer hi ha hagut una feina de selecció d'aquells textos més interessants per a dur terme el treball i, segon, s'ha elaborat una revisió i estipulat una correlació de temàtiques per a l'anàlisi entre les lectures escollides.

Els criteris d'aquesta revisió, per no caure en el perill de l'accés de subjectivitat, s'ha fet sota un exercici d'autoconsciència, un examen rigorós i una reflexió continua de l'objecte d'estudi. El disseny de la investigació s'ha replantejat en base a dos punts claus: d'una banda, s'han tingut en compte aquelles temàtiques que han sigut més recurrents en les fonts consultades i, de l'altra, s'han escollit aquells apartats que més podrien adequar-se a poder explicar i dilucidar la realitat rifenya, aquesta vegada sí, sota uns criteris merament subjectius.

3.1 Procediments

S'ha fet servir una metodologia qualitativa per a l'anàlisi dels factors i actors del moviment. A grans trets, la metodologia qualitativa és aquella que:

- Segueix un disseny de la investigació flexible. Els interrogants estan vagament formulats.
- Es miren a les persones des d'una perspectiva holística, això és, com un tot.
- Els mètodes són humanistes, en la reflexió i indagació de les paraules que ens permet entendre millor l'aspecte humà de la vida social.

3.2 Instruments

Per a fer l'anàlisi plantejada s'ha hagut de fer una tria de la revisió bibliogràfica, entre la que s'ha fet ús del següent material, de les quals es podrà consultar-ne les referències al llarg del treball i a la bibliografia .

- Set llibres.
- Quatre articles i assaigs.
- Xarxes de confiança en el món virtual.
- Dieta mediàtica en els mitjans.

3.3 Anàlisi de dades

En el paradigma qualitatiu, les dades són filtrades per l'investigador. Així, els resultats són subjectius, però d'una manera disciplinada. La mencionada vaguetat dels interrogants formulats dona lloc a descobriments no previstos de la investigació.

Aquesta metodologia d'anàlisi s'ubica en l'àmbit d'allò descriptiu i pretén descobrir els components bàsics d'un fenomen determinat, en aquest cas el Moviment Popular del Rif. Així doncs s'ha optat per separar l'anàlisi en dos blocs principals, encara que profundament imbricats, per a esclarir aquesta realitat.

4. Resultats

4.1 El començament d'una nova era, el procés de reconciliació segons Mohamed VI

Amb la mort del monarca Hassan II el 23 de juliol de 1999, es proclama rei al seu primogènit Mohamed VI de la dinastia alauita. En els seus últims anys l'anterior monarca presenta la intencionalitat d'un procés d'apertura que, amb l'arribada de Mohamed VI, s'espera cristalitzi la transició, transició política o transició democràtica.

Tots els termes són utilitzats de manera freqüent i indistintament per a definir aquestes noves expectatives, tot i al·ludir a processos intrínscament molt diferents. Donada la seva proximitat geogràfica i per una suposada analogia entre règims monàrquics s'esperava una sortida a «l'espanyola», amb el referent de Juan Carlos I entès com l'artífex del pas d'un sistema autoritari a un altre de drets i llibertats.

Amb el «govern de l'alternança» en un clar procés de trencament, principal motiu del canvi d'orientació política duta a terme pel règim monàrquic a finals dels anys noranta, Mohamed VI ho

té tot al seu favor per a passar a la història com l'artífex del canvi al Marroc, un país cridat a convertir-se en el gran referent democràtic del món àrab i musulmà.

Són diferents els motius que varen portar a aquestes premisses tan optimistes. A continuació s'explicaran algunes de les més rellevants. La hipòtesi la reafirmaven tan l'atracció que sent el país per Europa com la por a una deriva «a la algeriana», país veí que es trobava en la voràgine assassina de la seva anomenada «dècada negra».

La revocació del llavors ministre d'Interior de Dris Basri, home amb poder de Hassan II i un dels principals promotors dels anomenats «anys de plom», és una de les primeres mesures preses pel nou monarca que reforçaven la percepció d'aquesta evolució política. El 9 de novembre de 1999 era apartat del poder, després d'uns disturbis violentament reprimits per les forces de seguretat en el Sàhara Occidental.

Aquest no representa l'únic cas. Al llarg d'aquests primers mesos de mandat, s'esdevenen tot un conjunt de fets que alimenten l'optimisme pel que fa a la reforma política. Entre d'altres, la decisió d'indemnitzar als represaliats de Hassan II, la tornada de l'exili d'Abraham Serfaty, un històric opositor a la monarquia de referència i, inclús, la publicació de Tazmamart, cellulle 10, testimoni sobre els setze anys que el seu autor, Ahmed Marzuki, va passar en la cèlebre presó secreta, escenari de tot tipus de violacions. Aquest fet va dilucidar molts aspectes del drama dels «anys de plom».

També es duen a terme, tot i que amb daltabaixos, certs avenços en matèria de llibertat de premsa. Es trenca el monopoli de la premsa oficialista i partisana, irrompen diaris independents que comencen a erosionar els límits d'allò publicable i fent que el lectorat es multipliqui en pocs mesos.

El tractament atorgat a la qüestió amazigh també hi trobem l'optimisme d'aquest nou clima. L'1 de març de 2000, es dona llum verda al Manifest Berber, que posa sobre la taula els fonaments històrics i culturals de la nació marroquina, presumptament d'ascendència àrab. Es reivindica així el reconeixement oficial de la identitat autòctona del país. En un històric discurs el 17 d'octubre de 2001, el monarca reconeix finalment la vessant identitària pròpia del Marroc, anunciant la creació de l'Institut Real de la Cultura Amazigh (IRCAM). Aquest haurà de salvaguardar, promocionar i reforçar la berberitat en els espais educatius, socioculturals i mediàtics. Per primera vegada, els amazighs intueixen i veuen les primeres mesures a favor de la seva llengua i totalment contraposades a la política de panarabització imperant ens els països nord africans.

El 30 de juliol de 1999, en motiu de la seva primera Festa del Tro, Mohamed VI traça en el seu discurs les grans orientacions polítiques del seu programa. Anuncia la seva adhesió al liberalisme econòmic i recalca la seva voluntat d'avançar cap a un autèntic Estat de Dret respectuós amb les

regles democràtiques, fent de la pobresa una de les seves principals lluites del Regne. És llavors quan el monarca defineix el nou concepte d'autoritat, buscant trencar amb el llegat de repressió i violència del seu pare, fent de la defensa dels drets humans i les llibertats els eixos de la seva política, almenys de cares a la galeria ja que aquest neoautoritarisme no canvia la concepció patrimonial del poder en el Majzén, essent el monarca qui defineix el sistema política marroquí com una «monarquia executiva i democràtica».

4.2 Cap a una nova era en el Rif

L'octubre de 1999, només dos mesos després de la seva proclama com a rei, Mohamed VI emprèn un simbòlic viatge cap al nord del país. Simbòlic perquè com s'explica anteriorment, després de reprimir els aixecament militars dels anys 1958-59, Hassan II no va tornar mai més a la regió durant les quasi quatre dècades de regnat, després de titllar a la població el que podríem traduir com a «escòria» a la població rifenya en el seu mític discurs televisiu.

Tota la regió es troba completament engalanades, sent omnipresents les banderes marroquines. Començant per Tànger, va donar sortida a grans projectes d'infraestructures, com el nou port Tànger Mediterrani. A Tetuan es desvelen projectes d'autopistes, un que havia d'unir la capital de l'antic Protectorat espanyol del Marroc amb Ceuta i una altra, amb financiació de la Unió Europea, per establir connexions del Mediterrani, que anava des de Tànger fins a la frontera algerina, contribuint així a l'històric desenclavament del Rif, sempre de molt difícil accés.

A Alhucemas, encara també anomenada Villa Sanjurjo en algunes ocasions, el monarca va inaugurar un pla d'electrificació de més de 150 pobles i un embassament.

A més a més, també es succeïren missatges i símbols d'apertura, d'apaivagament entre el poder central i la regió nord. Es denota així una clara intenció de demostrar davant de l'opinió pública que el desenvolupament d'aquesta franja septentrional del territori marroquí era en clau prioritària. Es fa especial menció a la visita del monarca Alahuita al fill, Said Ben Mohamed Ben Abdelkrim, del llavors emir rifeny en temps de la proclamada República del Rif, Abdelkrim EL khattabi. Aquesta quedada va ser organitzada en el més intencionat secret, de la que ningú semblava ser-ne conscient. Aquells que sempre han pretès pràcticament canonitzar al monarca, els hagiògrafs, varen veure en aquest gest el compromís del monarca amb la reconciliació de tots els marroquins, molt conscients tots de la poderosa atracció que el president de l'extinta República del Rif exerceix entre la població rifenya. Un gest inequívoc per a tancar ferides del passat, ferides obertes pel seu avi, Mohamed V, el qual va negar l'ajuda a Abdelkrim quan aquest s'enfrontava als exèrcits colonials però sobretot, pel seu pare, Hassan II, gran causant de les repressions de 1958-59 i 1984, amén de totes les aberracions exercides al llarg dels «anys de plom». El que en cap moment va

transcendir, en aquell moment, va ser l'acord del retorn al Marroc de les restes de l'emir del Rif, enterrat en El Cairo.

4.5 «Anys de plom»: veritat històrica i justícia.

Després de dècades negant l'existència de greus violacions als drets humans, centres secrets de detenció i desaparicions forçades, l'Estat marroquí es veu obligat finalment a reconèixer l'existència dels citats atropellaments, posant en marxa diferents dispositius i institucions per a abordar el període dels anomenats «anys de plom», amb l'objectiu de passar pàgina. L'any 1990, encara amb Hassan II al tro, el Consell Consultiu de Drets Humans (CCDH) crea un memoràndum que es fa públic, dos mesos abans de la mort del monarca, el 2 d'abril de 1999. En aquest es recomana la posada en marxa d'una Instància d'Arbitratge Independent (IAI) per a indemnitzar a les víctimes de les aberracions dels «anys de plom». El 2003 es conclou aquesta missió amb un total de uns 5500 casos, adjudicant unes 3700 indemnitzacions.

Les víctimes es varen mobilitzar contra el que consideraven un enfocament limitat i parcial de les reparacions, sense tenir en compte el restabliment de la veritat i la justícia. És així com l'activisme de víctimes i associacions, com el Fòrum Marroquí Veritat i Justícia (FVJ), interpel·la a l'Estat reivindicant la creació d'una autèntica comissió per a establir la veritat històrica i reconciliar a les víctimes amb el passat. El majzen, organisme estatal monàrquic, posa així en marxa, l'any 2004, la Instància Equitat i Reconciliació (IER), organisme inspirat en les experiències llatinoamericanes i africanes que té com a objectiu dilucidar les violències dutes a terme al llarg dels «anys de plom», apel·lant al deure de la memòria, amb intencions d'accelerar d'aquesta manera el procés de transició. Aquest últim fet, la inspiració en les experiències anticolonials sorprèn sota un règim que s'ha mostrat més que interessat en la política neoliberal.

La IER analitza les violacions als drets humans dutes a terme entre el 1956, independència del Marroc, fins al 1999, amb la proclama del monarca Mohamed VI al tro. Va estar operativa quasi dos anys i va registrar un total de 15000 dossiers de violacions greus als drets humans, organitzant audiències públiques en diferents regions del país. Aquestes vivències explicades per les víctimes varen ser retransmeses per la ràdio i la televisió. A més a més, la institució en qüestió també pretenia rescabalar a les víctimes així com implementar mesures i reformes per a evitar la reproducció de les derives del passat.

L'experiència de la IER va contribuir a normalitzar en certa mesura el debat sobre les vexacions dels «anys de plom», marcant una simbòlica ruptura amb el passat. Simbòlica perquè aquesta ruptura sempre serà duta a terme dintre de la continuïtat del règim establert i dins d'uns límits, respectant algunes línies vermelles imposades per aquest mateix règim.

4.5.1 Cas del Rif amb la reconciliació història dels «anys de plom»

En el cas particular de la regió nord del país, els episodis de violència estatal abordats per la IER s'inicien amb els esdeveniments de 1958-59 i prossegueixen durant els «anys de plom», incloent detencions, desaparicions i tortures a militants de l'esquerra, destacant especialment els disturbis de 1984.

En aquesta regió específica, a més, es creen altres coordinacions i comitès per a acompanyar el treball de la IER. Tots els actors implicats concluen que l'establiment de la veritat sobre la violència duta a terme en el Rif passa per la identificació i jutjament dels responsables de les accions i que l'Estat ha de reconèixer la seva responsabilitat demanant perdó públicament en nom del rei. És per això que des de les organitzacions d'aquesta regió del nord i, també, des d'un reclam popular estès, es condemna la metodologia de la IER, sobretot per la imposició a les víctimes de no mencionar als presumptes responsables de les violacions, considerant aquest pacte de silenci con un greu atemptat contra el principi de la veritat que, s'entén, ha de prevaldre.

Aquesta condemna va quedar palesa quan el 3 de maig del 2005, durant les audiències públiques organitzades per la IER a Alhucemas, les persones que abarrotaven les sales disposades per l'esdeveniment van alçar la veu contra el Majzen i contra el que consideraven una maniobra de manipulació de la memòria col·lectiva rifenya, un intent d'esborrar la tràgica història de la regió. Les veus acaben per sortir al carrer, on es reuneixen militants d'esquerres, berberistes i damnificats pel terratrèmol que havia tingut lloc a la capital de la regió feia una mica més d'un any (s'explica al següent apartat). Es feia front comú amb reclames com «¡El Rif no es del Majzen i no us pertany!», «¡Els torturadors davant de la justícia!» o «¡No a aquesta operació de màrqueting!». Les audiències prosseguiren fins a altes hores de la matinada, a porta tancada per evitar qualsevol tipus d'intromissió i sense cap mitjà. Les televisions i ràdios que havien retransmès tots els altres testimonis d'altres regions, aquí queda muda.

Les audiències públiques a Alhucemas es posposen dos cops, alimentant les sospites de la ciutadania que veien el retard una suposada maniobra del poder per a deixar-ho tot sota el seu control, sense marge a la improvisació. El desenvolupament de les audiències va alimentar així les sospites de la falta d'autonomia de la IER amb Palau, el qual s'entén hauria imposat les citades línies vermelles per evitar establir la veritat sobre els fets.

Prova clau on recau aquesta última acusació per part de la ciutadania rifenya rau en què de tot allò esdevingut en la repressió de 1958-59 només es fa menció de la implicació del partit polític Istiqlal (Independència) o d'altres formacions polítiques però en cap moment es menciona la implicació de

la monarquia alauita i el seu exèrcit, comandat pel llavors príncep i successor Hassan, futur rei Hassan II.

Tres setmanes després de les audiències de la IER a Alhucemas, el 19 de maig de 2005, s'esdevé la violenta repressió de «marxa de la còlera», com se la va anomenar. Les forces de l'ordre marroquí varen reprimir violentament una marxa reivindicativa de veïns de Tamassint, una població propera a Imzouren (l'altre gran epicentre de les revoltes del Hirak), que es dirigien a la capital provincial. Irrompen els efectius de la Gendarmeria Real, inclús amb helicòpters, des dels quals es varen llançar bombes lacrimògenes i es varen disparar als manifestants amb bales de cautxú per a intimidar-los.

Es calcula un total d'una vintena de persones detingudes i desenes de ferits, entre els quals també s'hi trobaven fins a catorze efectius policials que varen haver d'ésser hospitalitzats.

En el tercer volum de l'informe final publicat el 2006 la IER dota de tres pàgines al Rif. En aquestes es reconeix les limitacions de la seva acció i recomana una investigació en profunditat dels esdeveniments del anys 1958-59, que entén ha de ser una de les prioritats de l'Institut de Història de Marroc, organisme que la mateixa Instància proposa obrir.

A més a més, com a punt excepcional fóra de l'anàlisi dels «anys de plom» i com a petició específica i recurrent del poble rifeny, s'exhorta a l'Estat estudiar les condicions per a la repatriació de les restes de Mohamed Ben Abdelkrim El Jattabi a Axdir, la seva localitat natal. De la mateixa manera, també sota demandes de la ciutadania de la regió, es demana posar en marxa diferents projectes socioeducatius com la creació d'un Museu de la Memòria del Rif a Alhucemas.

En afegit, també va despertar les denúncies de la societat civil local i, en aquest cas, també nacional, que entenia la repressió de l'Estat com a violenta davant d'una protesta pacífica, amb detencions arbitràries. Diferents associacions varen denunciar l'estat d'excepció de la zona, rodejada per les forces de l'ordre, amb registres en les cases particulars obligant als seus propietaris a haver de marxar cap a la muntanya. Aquest fet va confirmar rotundament dos elements: la poca solidesa de les bases sobre les que es pretenien assentar la reconciliació del poder central amb la regió, d'una banda, i es posa en evidència ja llavors un context definit per el diferencial entre les promeses de la «nova era» i la realitat sobre el terreny.

Diu Alvarado que per a la reconciliació de les víctimes i dels rifenys en general, ja que s'entén com a un sentiment compartit, amb el seu passat i, per extensió, amb el poder central, resulta clau el reconeixement del patiment històric amb tots els seus matisos i protagonistes, jutjant imparcialment als autèntics responsables la qual cosa, afegeix, dista molt encara de ser una realitat.

(ALVARADO, 2017, p. 127)

L'experiència de reconciliació en el Rif doncs, no podem dir que hagi satisfet les expectatives generades: no es va establir la veritat sobre els fets històrics dels crims comesos a la regió, no es varen designar tampoc responsables, no es va establir una relació exhaustiva de víctimes per a procedir a la seva reparació i reinserció. Les indemnitzacions financeres varen ser considerades ridícules i no establides sobre la base de criteris objectius i es creu que no es varen implementar les necessàries garanties per a què aquests fets no es tornessin a succeir. D'altra banda, molt poques persones varen presentar el seu dossier davant de la IER, la qual cosa denota la falta de confiança que persisteix cap a les autoritats. La temor a eventuals represàlies per part d'aquells que varen dur a terme les vexacions i que encara sustenten càrrecs de responsabilitats, a més d'evidenciar la fugida a Europa de molts damnificats.

4.6 El Marroc i l'Amazigh

En orígens l'amazigh és el poble autòcton de tot el nord d'Àfrica, des de les Illes Canàries fins a l'oasis de Sisa, en l'actual frontera entre Egipte i Líbia. El berber, denominació heretada de la designació a aquesta població per part del romans donant la connotació de bàrbars, aquells amb qui no s'entenien en la parla, s'utilitza com a sinònim a amazigh. Aquests parlants són presents, en major o menor mesura, en tots i cadascun dels estats nord-africans, denominada aquesta la regió panamazigha o Tamazgha.

Centrant-nos en el cas del Marroc, l'evolució de la política d'aquest no s'entén sense tenir en compte l'evolució de la reivindicació amazigh al país. La realitat sociopolítica del territori marroquí no s'entén sense tenir en compte el paper de l'amaziguitat del territori.

És tal aquesta hibridació que s'entén el inicis del nacionalisme marroquí amb la promulgació del dahir berber del maig de 1930, un text legal on es promovia el respecte de la legislació i de les tradicions d'aquelles tribus de costum berber. Una nova generació va sublevar-se davant del que va entendre com un intent de divisió del poble marroquí, apel·lant a la unitat de tots enfront del colonitzador. És així com es comença a gestar el moviment nacional, en nom de la unitat nacional al voltant de l'Islam i d'allò àrab, quedant d'aquesta manera els amazighs totalment al marge.

Un cop proclamada la independència, el nexa de l'amaziguitat queda marcada per la voluntat del Moviment Popular, formació impulsada des de la monarquia per a rebatre i combatre el moviment nacional, monopolitzat pel partit Istiqlal, que feia ombra al rei Mohamed V.

D'aquesta manera, l'amazigh passa a ésser un instrument de Palau en contraposició al poder d'aquesta burgesia urbana i arabitzada, sorgint així una formació de caire ruralista les bases de les quals son eminentment berbers i rurals, sense que aquest fet porti a una consciència berber real.

L'any 1976 va tenir lloc la formació de l'Associació Marroquí de Investigació i Intercanvis Culturals (AMREC), considerada la primera pedra del futur Moviment Cultural Amazigh (MCA). L'AMREC estava compost per joves universitaris i per professors que comencen a desenvolupar activitats per a recuperar i promoure la «cultura popular». Tot i així, aquesta iniciativa es veu truncada ja que a finals dels anys seixanta la política del Marroc encara manté marcada la voluntat de consolidar la unitat nacional, acabant amb tot vestigi de la que encara s'entenia com una divisió entre àrabs i berbers. Parlar en aquesta època de berberitat, amaziguitat, és sinònim de colonialisme i de greu atemptat contra els valors suprems de la pàtria, situació que es manté fins els anys vuitanta. A més a més, arriben al país idees del panarabisme d'esquerres, particularment marxista, portant a la població amazigha a una forta marginalització social, política i econòmica. Donada aquesta situació, i a partir de grups i formacions més o menys coordinats de gent insatisfeta, assistim al naixement de les primeres associacions amazigues amb una consciència identitària de sí mateixes com a col·lectiu per primera vegada a l'Estat. És el cas de l'Associació de la Universitat d'Agadir l'any 1979, que per primera vegada es tracta d'una organització que pren una certa posició intermitja entre l'escala local i la nacional, promovent trobades entre amazighs de diferents zones del país.

En els seus últims anys de mandat Hassan II l'any 1994 reconeix en un cèlebre discurs la dimensió berber del Marroc, fet que porta a un boom de l'associacionisme cultural. Aquest juga un paper essencial en el despertar de la consciència amaziga fet que es veu molt afavorit per un context internacional procliu al reconeixement de la pluralitat cultural, sobretot després de la caiguda del mur de Berlín i la fi de la Guerra Freda, així com la cada vegada més constatada a nivell global de la Tamazgha.

L'any 1991 es produeix una important inflexió dins del moviment amazigh aal Marroc amb la publicació de la Carta d'Agadir, considerada l'acta oficial del naixement del Moviment Cultural Amazigh. Suposa la culminació d'anys de lluita i de reflexió on s'analitza el context sociopolític de la època i on es recullen les principals reivindicacions del moviment. El document posa de manifest la marginalització sistemàtica de la llengua i la cultura berber en diversos àmbits, reclamant la seva inserció en els programes d'ensenyament i en els mitjans de comunicació de caràcter públic.

A partir de la Carta d'Agadir els amazighen deixen d'amagar-se sota l'etiqueta de «cultura popular». Fins llavors les reivindicacions de les diferents associacions es limitaven a l'àmbit científic i acadèmic, sense atrevir-se a tenir una actitud més militant i combativa. A partir de 1992 sorgeixen desenes de noves associacions, dotades d'un nou sentit, que donen lloc al naixement del moviment amazigh estudiantil que té per objecte portar les reivindicacions al sí de les institucions

universitàries i, també, la formació de militants promovent així una nova elit berber. D'aquesta manera proliferen les publicacions i els estudis en tamazight i sobre allò amazigh, fet que reforça i intensifica la presa de consciència identitària berber.

Al març de l'any 2000 un col·lectiu d'intel·lectuals va firmar el Manifest Amazigh, fet que obre el debat polític de la qüestió amazigha. Amb aquest fet i degut també a un context de màxima agitació en el moviment marroquí, amb diversos actes de repressió i empresonaments, el règim marroquí pren consciència dels perills del «fet berber» i el 17 d'octubre del 2001 es promulga el dahir real de creació de l'IRCAM (Institut Real de la Cultura Amazigh), fet que no deixa indiferent als intel·lectuals promotors del MCA que l'entenen com una eina per a contenir les reivindicacions, folkloritzant-la i controlant als dissidents.

4.6.1 Tarifit al Rif

La vessant o dialecte de l'amazigh a la zona nord del Marroc, al Rif, és el tarifit. Aquesta regió es va subscriure a la lluita del reconeixement amazigh del Marroc i de la Tamazgha. Tot i així, aquests varen construir el seu propi relat identitari a partir de les especificitats de la regió en base a la seva cultura i la seva història. Es parla de «poble rifyen» o inclús de «nació rifyena», de la pertinença a un col·lectiu molt definit els seus elements identitaris distintius però, també, amb una particular trajectòria, un relat històric marcat per l'aïllament, la marginalització, la resistència a la colonització i la seva constant tensa relació amb el poder central, encara patent a dia d'avui.

És així com per als rifyens la lluita de la qüestió amaziga suposa la continuació de la lluita contra diferents invasors des de l'antiguitat, amb constants evocacions mítiques als episodis en què les tribus han de prendre les armes per a defensar i salvaguardar la llengua, la cultura i els mètodes d'organització política, social i econòmica. És per això que el retrat de Abdelkrim El Khattabi, president de l'extinta República del Rif i considerat l'emblema de la lluita anticolonialista a nivell mundial, és imperant en totes les manifestacions així com les banderes de la República rifyena.

S'entén així l'actual moviment com una continuació d'aquesta antiga lluita, ara pacífica i sense armes contra l'imperialisme, ja sigui de caire lingüístic, polític o cultural. L'amaziguitat es presenta així com una alternativa democràtica i de llibertat inspirada en les seves pròpies tradicions i costums tribals davant de l'autoritarisme que encarna el Majzen.

Aquest relat presta especial atenció al nivell històric del territori, rebutja la divisió entre el centre (Rabat) i la perifèria que estigmatitza la marginalització i les injustícies de tota mena. És per això que el moviment amazigh del Rif reivindica el dret a la autogestió política, l'accés als seus propis recursos naturals i riqueses mitjançant una adequada delimitació administrativa i la redistribució de competències entre Rabat i el Rif.

S'obre aquí, doncs, el debat sobre l'organització territorial de l'Estat, cada cop més present a la regió. Hi ha qui defensa el model federal i qui advoca per la implementació d'un sistema autonòmic, seguint el model espanyol, entès com a model de descentralització en el qual els autòctons de la regió gestionen els seus propis assumptes administratius, econòmics i socials, reconeixent i respectant les seves particularitats culturals i lingüístiques dins del marc de la unitat nacional.

El 3 de gener de 2010 el monarca Mohamed VI, després de diferents episodis de repressió davant de l'aparició d'organismes i associacions en pro de l'autonomia del Rif, crea la Comissió Consultiva per a la Regionalització (CCR) per a preparar una concepció general d'un model nacional de regionalització avançada. L'any 2015 entra en vigor la nova organització territorial que dividia, d'una banda, Alhucemas-Tànger-Tetuan i, de l'altra, Nador-Uxda-Jerada-Buarfa. Les províncies d'Alhucemas i Nador es mantenen així separades, no corresponent-se amb les aspiracions d'una autonomia sobre la base de criteris culturals, lingüístics, polítics i econòmics, ja que en tant que ambdues províncies comparteixen llengua i trets culturals, Tanger i Tetuan són majoritàriament de parla àrab.

4.7 Terratrèmol a Alhucemas

El 24 de febrer del 2004 a la capital rifenya té lloc un terratrèmol de 6,3 graus en l'escala de Richter provocant al voltant de 700 morts i milers de ferits i damnificats. Els temps de reacció davant de la catàstrofe dels serveis d'urgència i la precarietat de les infraestructures dificultaven molt les labors i intents d'auxili. Varen arribar ajuts per part de cooperants internacionals, destacaments de bombers, mèdics, auxiliars i tota mena d'especialistes en catàstrofes, majoritàriament espanyols i francesos, que arribaven a través de Melilla.

La falta de carreteres feia difícil l'accés a les zones assolades pel terratrèmol. De la mateixa manera, la carència d'infraestructures sanitàries i personal mèdic també era imperant. L'únic hospital d'Alhucemas no era capaç d'assistir a tots ferits, que havien d'ésser enviats a Rabat, i es va improvisar un dipòsit de cadàvers al port de la ciutat perquè l'hospital tampoc podia acollir-los. La ciutat es va emplenar de càmeres i de periodistes, que van posar en evidència davant de tot el món l'oblit i la marginalitat a la que estava sotmès aquest territori i aquesta gent, així com la incapacitat del Majzen per a socórrer a una població sinistrada.

La catàstrofe té com a efecte col·lateral la consolidació del moviment associatiu local, ampliant els espais de la seva intervenció. Dóna lloc, també, a nous lideratges i divisions per part d'una nova elit política rifenya, provinent de l'extrema esquerra, que anys més tard donarà lloc a formacions polítiques.

Amb l'associacionisme local s'obre el debat respecte a l'autonomia del Rif. El teixit associatiu, cada cop més dens i actiu, consolida les seves conviccions i multiplica les seves accions, estructurant les reivindicacions sobre el projecte d'autonomia del Gran Rif. L'agilitat i eficàcia amb la que la gent de la província de Nador, i inclús Melilla, amb els seus propis recursos, financers i logístics, acudeix a una població desemparada contribueix a què homes i dones del Rif prenguin consciència de la necessitat de gestionar els seus propis assumptes.

Aquest fet se suma a tot un conjunt d'elements o fets que han alimentat durant els anys una memòria i identitat específiques de desemparo i de resistència, amb el seu propi substrat cultural i lingüístic. Aquesta identitat i memòria col·lectiva és utilitzada com una de les fonts principals per a l'oportunitat política.

4.8 Dinàmica de les protestes

En un anàlisi dels primers moments del moviment podem considerar que la dinàmica de la contestació es divideix en dos fases essencials. La primera fase suposarien els vuit primers mesos del Hirak, en el qual es van registrar a la província d'Alhucemas més de 700 manifestacions de protesta, amb rèpliques de major o menor mesura en altres parts del país en solidaritat amb el moviment rifyeny.

La marxa del 18 de maig del 2017 a Alhucemas és especialment ressenyable. En aquesta es denunciaven la propaganda del règim respecte als contestataris, als quals els partits polítics havien titllat de independentistes i de seguir un programa dirigit des de l'exterior per a desestabilitzar el país. Tot i el fort desplegament de les forces de l'ordre aquestes no varen intervenir de forma directa per a impedir la protesta.

A partir de llavors trobem rèpliques en altres localitats de la província i, també, en altres regions del país com el sud est i a l'Atlas Mitjà en localitats com Tinguir, Zagora, Imintanut, Gulmima, Guercif, Beni Melal, Sefrú, Jemiset, entre d'altres. Davant de la por a un contagi a nivell nacional, el 26 de maig va tenir lloc una dura repressió dirigida, en primer terme, contra el nucli dur del Hirak per a intentar decapitar el moviment, per a pertorbar-lo, desestabilitzar-lo i debilitar-lo, marcant així l'agenda de diàleg imposada des del poder.

A partir de les detencions dels líders del Hirak podem considerar que s'efectua una segona etapa en el desenvolupament de les protestes. Amb la majoria de manifestants fugits o empresonats. Ara són les dones les que prenen els carrers i reclamen l'alliberació dels detinguts. Així doncs, lluny de morir, el moviment es desenvolupa en el dia a dia d'Alhucemas, trobant encara recolzament en diferents protestes al llarg del país en solidaritat amb els rifyenys.

Les dones prenen així un paper cabdal en el moviment en la demanda de la alliberació del que consideren presos polítics. Tot i així, la contestació o perd de vista en cap moment les seves reivindicacions inicials, si bé la qüestió de la alliberació dels presos irromp amb força en el corpus reivindicatiu.

Alhora que la militarització del rif és cada cop més imperant, amb l'enviament de destacament del cos de seguretat de la monarquia, els rifenys no veuen en cap moment cap resposta o un mínim reconeixement de les protestes i les seves demandes per part d'aquells que ostenten el poder real al Marroc. Per contra, a partir d'aquest moment s'esdevé un augment de la pressió de les autoritats impeding, ara sí, qualsevol mena de reagrupaments o manifestacions.

Aquest últim fet porta al moviment i a la gent que hi participa a un canvi de la contestació. Són constants les denúncies i testimonis sobre la intimidació i els arrestos arbitraris d'adherents al moviment o dels seus familiars. El moviment passa així al que podríem considerar una possible tercera etapa: durant varies nits succesives Alhucemas i altres regions del país, són l'escenari de manifestacions per a exigir l'alliberació de fins a un centenar d'activistes, militants i simpatitzants. En aquest marc general el Hirak troba un important recolzament a Rabat. Amb la participació de la ciutadania, d'associacions i de formacions polítiques com és Justícia i Espiritualitat, partit islamista tolerat però no reconegut pel país. Des de l'Estat s'atribueix a aquestes manifestacions de solidaritat amb el Hirak una vinculació directa amb aquest partit polític, buscant així treure el pes social que recau sobre el moviment i, d'aquesta manera, treure també la legitimitat de les reivindicacions rifenyas associant aquestes a un partit que desperta més por que confiança, tan per les forces de poder com per al conjunt de la ciutadania. D'aquesta manera, el poder troba l'eina per a crear l'enemic mitjançant la por i tornar així al plànol inicial de l'escena política.

No podem obviar, a més a més, que conjuntament a aquestes reivindicacions i dinàmiques al llarg del territori rifeny i marroquí, també s'hi afageixen manifestacions al llarg d'Europa duta a terme per els rifenys de la diàspora. En una zona enclavada i marginalitzada com el Rif, amb greus carències en quant a les oportunitats de vida, una de les sortides essencials ha resultat l'èxode en patera cap a l'extranger. Aquesta diàspora, tant primeres generacions d'immigrants com fills i filles d'aquests, s'adhereixen al moviment en crides a la manifestació a diferents territoris del continent com són Barcelona, Madrid, Brussel·les o París, entre molts d'altres. Aquests emigrats per al Rif, immigrants per a Europa, s'entenen com una conseqüència directa de la situació de la seva regió d'origen i, mitjançant la llengua comuna (Tarifit), diferents nacionalitats aconseguixen entendre's i dur a terme tot un conjunt de contestacions gràcies a comitès de visibilització i recolzament en solidaritat amb el moviment.

4.9 Reivindicacions

El que comença com un reclam per a aclarir la tràgica mort del venedor de peix, Mohcin Fikri, buscant obrir una investigació a fons, per a atorgar culpabilitats i castigar els responsables, acaba derivant en tot un conjunt de proclames i reivindicacions. Aquestes van agafant pes, forma i gruix conforme es multipliquen les marxés. Quasi cada setmana els joves prenen els carrers d'Alhucemas per a denunciar la corrupció, l'atur massiu, les insuficients infraestructures i la pobresa que impera a la regió.

A aquests joves s'hi adhireixen militants d'organitzacions civils, sindicats i partits a nivell local, així com desempleats, petits comerciants, pagesos o mestresses de casa, cada cop més presents segons la repressió es fa amb la detenció del gran gruix d'homes del moviment.

La plataforma reivindicativa va aconseguir traduir molt hàbilment els problemes i aspiracions d'àmplies capes de la societat com són: l'erradicació de la corrupció, la construcció d'hospitals, escoles i universitats, la dotació de serveis públics adequats, la posada en marxa de projectes útils i generadors de feina per a la regió, la promoció d'equipaments culturals i de oci, la fi de l'expropiació de terres col·lectives, el control de les màfies marítimes i forestals vinculades a l'aparell de seguretat de l'Estat en el Rif, el desenclavament de la regió (amb una inversió real en infraestructures i el trencament amb la política de bloqueig orquestrada en temps de Hassan II), el trencament del dahir promulgat l'any 1958 que fa del Rif una regió militaritzada de facto, l'alliberament dels presos polític, la fi de la persecució que pateixen els cultivadors de cannabis de la regió (ja que resulta el seu únic medi de subsistència), així com aclarir les extranyes circumstàncies que van rodejar la mort de cinc joves en una oficina bancara d'Alhucemas després de les manifestacions del 20- F del 2011 (la vessant de la Primavera Àrab al Marroc). D'altra banda, els contestataris tampoc dubten en acusar a l'Administració de corrupte i de servir a interessos de lobbies immobiliaris . A més a més, també es demana a aquesta mateixa Administració que es reclutin als seus funcionaris entre els habitants de la regió, així com que el tamazight sigui reconegut llengua administrativa regional, conjuntament amb l'àrab. No podem obviar que un dels eixos centrals del moviment, resseguint encara els anhels d'aquella llarga lluita per l'amaziguitat del territori que va portar a la creació d'associacions pro autonòmiques i regionalistes, és la de salvaguardar l'autonomia política del territori.

Així, les demandes de la població es van ampliant i estructurant fins a conformar un autèntic programa d'ordre polític, econòmic, social i cultural. En la seva elaboració es recullen demandes i problemes de les diferents capes socials que integren el moviment. Aquest es recolza en mecanismes participatius a partir de comitès locals i de barri, des d'on s'organitza la contestació.

L'expansió, permanència i consolidació d'aquesta rau, conjuntament amb la particular gramàtica i narrativa que desenvolupa el moviment, en aquesta dimensió democràtica i participativa, recolzant-se el Hirak en les preocupacions immediates dels seus conciutadans, en qüestions concretes, apropiant-se de un conjunt de lluites i reivindicacions directament vinculades amb la situació de subdesenvolupament i marginalització econòmica, així com la història i les especificitats de la regió.

4.10 Deslegitimació i repressió del moviment

La flagrant presència de banderes tan amazigues com de la República del Rif, així com l'absència de cap emblema del Regne del Marroc, ha fet que els detractors del Hirak (ja siguin polítics o mitjans oficialistes) hagin posat l'accent en les preteses intencionalitats separatistes del moviment, duent-se a terme tota una campanya política de descrèdit davant de l'opinió pública nacional.

A finals de març del 2017, el diari amb seu a Casablanca *Al Ajdat Al Magribia* publicava una investigació basada en diferents informacions recollides de fonts segures que conclouien que la contestació en el Rif era el resultat de «un complot finançat per personalitats públiques i dirigents de la droga instal·lats a Europa i a Estats Units, amb l'objectiu de fomentar el separatisme a través de la inestabilitat d'un clima de contestació social duradora i inestable». (ALVARADO, 2017, pp. 164-165)

També s'han atorgat connexions entre el Front Polisario (moviment polític i militar que lluita per l'alliberació del Sàhara Occidental), donant com a prova capital que ambdues regions havien sigut colònies espanyoles.

De la mateixa manera, també s'atorguen, aquesta vegada des de les formacions polítiques, finançaments des de l'estranger amb la intencionalitat de danyar la integritat territorial del Regne i promoure idees destructives. Aquestes afirmacions foren posteriorment revocades pel president del Govern, que si bé en un inici recolzava aquesta premissa, finalment reconeixia que les acusacions de separatisme varen ser un error i que els partits governamentals no haurien d'haver fet aquestes declaracions, de la mateixa manera que va reconèixer el caràcter globalment pacífic dels manifestants del Rif.

La pista del Daesh i l'existència d'un suposat anhels independistes o inclús la connivència del moviment amb el règim ayatolà iraní per a implementar un malèfic pla d'expansió del xiisme en el nord d'Àfrica, són constament evocats per a deslegimitzar al Hirak i enfatitzar el seu suposat caràcter forani i la seva naturalesa «teledirigida».

Si bé en la primera declaració oficial el monarca Mohamed VI, quan ja la contestació portava nou mesos al carrer, es mostra preocupat i disposat a establir una resposta a la realitat esdevinguda al nord, amb la destitució de diferents càrrecs polítics titllats de responsables de la situació, l'apertura d'una investigació per a redimir aquestes responsabilitats, així com el pretès impuls de portar endavant les ja mítiques promeses de desenvolupament de la regió, la realitat final s'allunya molt d'aquestes primeres bones intencions.

El 26 de juny del 2017, en motiu de la festivitat del Aïd El Fitr, que marca la fi del ramadà, milers de persones es varen concentrar en les localitats d'Alhucemas per a reivindicar l'alliberació dels presos polítics. S'esdevé aquí el primer episodi de repressió del moviment, el qual va ser severament contingut calculant-se un total de 39 ferits entre els membres dels cossos de seguretat, sense obviar caps ensengrentats de veïns, dones desmaiades, ferits hospitalitzats i uns 150 detinguts.

Aquest cas s'esdevé en un intent de retenir les demandes en l'alliberació dels presos. Pel que fa a la repressió dirigida directament al Moviment Popular del Rif la trobem després de la irrupció per part de Nasser Zefzafi, líder del moviment, del sermó de l'imam de la mesquita Mohamed V, en ple centre d'Alhucemas, una prèdica dictada pel Ministeri d'Asumptes Islàmics, un organisme de sobirania en mans del rei. Zefzafi no dubte en titllar a l'imam de «xerraire» plantejant la qüestió de si les mesquites estan al servei de Déu o del Majzen. Des de llavors els contestaris boicotegen els centres de culte, donant així l'esquena a un dels aparells de legitimació tradicional de la monarquia, atrevint-se a discutir la condició de «comendador dels creients» de Mohamed VI com a crítica a la religió instrumentalitzada pel poder. Pel Hirak es tracta d'una qüestió política i no pas religiosa i adverteix així del perill que suposa aquesta simbiosi entre poder i el seu monopoli de la representació i interpretació de l'Islam.

La repressió sobre el terreny es manté, amb una acusada presència de les forces de l'ordre i amb enfrontaments i arrestos, prosseguint encara la campanya de descrèdit, l'empresonament de militants, les intimidacions i amenaces a familiars i periodistes.

És el cas del 20 de juliol, quan la repressió es fa palesa inclús per als habitants del sur espanyol, que denoten un augment de «pateres» vingudes del Rif destacant que per primera vegada en molts anys el nombre de rifenys il·legals supera al dels subsaharians calculant-se fins a un total de 500 joves que arriben a les costes espanyoles tractant d'evitar les represàlies del govern central marroquí.

Aquest fet es deu, també, a que es varen mobilitzar fins a un total de 25000 efectius per a contenir les protestes rifenyes, amb la qual cosa es relaxa el control de les costes, fet que aprofiten els rifenys per creuar l'estret.

Tot i la prohibició el moviment de contestació del Rif va mantenir la crida a manifestar-se el 20 de juliol, una data emblemàtica per a la regió, aniversari de la victòria de l'exèrcit de campanya de Mohamed Ben Abdelkrim El Khatabi sobre les tropes colonials espanyoles a Annual. És el que des d'aquesta banda de l'estret s'entén pel «desastre d'Annual». El dispositiu de seguretat era impressionant, amb desenes de furgons dels cossos i forces de seguretat, desplegats al llarg dels eixos principals de la ciutat arribant inclús a assetjar el lloc de la convocatòria: la plaça de Mohamed VI, ara batejada com la plaça del Poble o dels Màrtirs.

La marxa s'esdevé en un constant enfrontament entre forces de l'ordre i manifestants, amb l'ús de lacrimògens tot i que aquests últim no es varen rendir i varen continuar pels carrers tapats amb mocadors i demanant encara la fi de la repressió i l'alliberament dels presos polítics. La resposta dels cossos de seguretat pren més força encara, ja sigui en forma de porra, bales de goma o seguint amb els gasos lacrimògens deixant nombrosos ferits al seu pas arribant inclús a deixar en coma a Imad Atabi, de 25 anys, que és traslladat en helicòpter d'urgència a Rabat, on morirà dies després sense deixar clars els motius exactes del falliment.

4.1.1 Xarxes socials en el moviment

Les xarxes socials digitals han sigut claus pel sorgiment del moviment. El que va encendre la contestació varen ser les crues imatges del Mohcin Fikri morint a mans de les autoritats. La viralitat d'aquests productes audiovisual va ser molt ràpida i va permetre dotar al moviment de l'eina essencial que necessitaven les contestacions: un nou model d'organització i, sobretot, de comunicació, entre els diferents actors que hi actuen, per a dur-se a terme les reclames. Si bé caldria puntualitzar que els comitès locals i de barri són els principals responsables de l'organització del moviment.

Així doncs, les xarxes socials dintre del Hirak prenen un altre caire i són diferents els motius que porten al seu ús. Serveix, més que per a l'organització, per al segon punt citat: la difusió de les reclames que són adjacents al moviment. És un clar exemple Nasser Zefzafi, que mitjançant el seu perfil de Facebook no dubte en pujar, sense cap mena de moderació, vídeos gravats al seu domicili o en plena via pública. En aquests el militant s'expressa tant en amazigh com en àrab, arribant a desafiar obertament als militars i la gendarmeria que van intentar impedir la seva assistència a les manifestacions mitjançant controls a la carretera. Denuncia diferents intents

d'agressió, inclús d'assassinat, fet que el va portar a haver de comptar amb el seu propi cos de seguretat, arribats de diferents punts del país i de la diàspora europea.

L'èxit mediàtic del Hirak, almenys en la territorialitat del país, es deu a Mohamed El Asrihi, un altre dels noms cabdals del moviment. Aquest ciberactivista s'encarregava de la gestió de les xarxes socials, especialment del diari electrònic Rif24. Actualment està empresonat i sentenciat a 20 anys de presó.

Les autoritats, per la seva banda, varen dificultar l'accés a la xarxa 4G en varies ocasions, evitant així l'ús de la principal eina de comunicació entre els activistes. Aquests havien fet una crida a la població per a què mantinguessin els wifis dels domicilis oberts, de tal manera que es pogués tenir una major cobertura. Tot i així, la xarxa anava i venia, sense motiu aparent.

Això no impedeix l'ús massiu tan de Facebook, Twitter o Instagram (Xarxes de confiança), on tenen lloc tots els perfils dels comitès, comissions i diferents plataformes de recolzament i visibilització del moviment, com són @HirakMadrid, @HirakCatalunya, @hirakRif, @Rifland1921, @courrierdurif, com també perfils personals a la mateixa xarxa de Twitter que resulten especialment activistes en tant que constantment estan fent publicacions respecte al Hirak. Dintre de les meves xarxes de confiança en són clars exemples: @arrifi_aymen, @Rbenzaza, @Alilmrabet o @alhuceima, entre d'altres. A més a més, també l'ús de mitjans alternatius com són el citat Rif24, Badil.info (el director del qual va ser detingut i empresonat) o l'aplicació per Android: Medium, aquesta última utilitzada generalment pels rifenys de la diàspora ens les diferents llengües europees i d'occident.

5. Discussió

Quan Sidney ens parla de l'oportunitat política, veiem que el Hirak ha trobat en el seu llegat històric específic els elements que li són claus per al seu desenvolupament. Si bé l'oportunitat política sorgeix intrínsecament del fet que el va desencadenar, la brutal mort del venedor de peix Mohcin Fikri, podríem considerar que els trets exposats en les primeres línies dels resultats també hi contribueixen.

És el cas del fracàs en el procés d'apertura del règim que, en un inici, proposa el monarca Mohamed VI. Quan la ciutadania rifenya entén que totes les iniciatives proposades pel monarca queden en no res, o en constant execució, troba un dels motius de pes per al seu aixecament popular.

D'altra banda, l'amiziguitat del territori és també un altre element clau. Com s'explica, no podem entendre l'evolució política del Marroc sense tenir en compte la qüestió amaziga, ja que dahir berber del maig de 1930 és el que portà als inicis d'una consciència col·lectiva nacional marroquina, per contra que aquesta deixés completament al marge a la població amaziga.

Després d'anys de lluita s'esdevenen projectes, associacions i institucions en pro del caràcter amazigh del Marroc. En el cas concret del Rif, que també es va subscriure a la lluita, es va construir un relat identitari propi, basat en la seva cultura i història. Així doncs, per els rifenys la lluita de la qüestió amaziga suposa la continuació de la lluita contra diferents invasors des de l'antiguitat en un constant anhel de salvaguardar la llengua, la cultura i els mètodes d'organització política, social i cultural.

Per això entenem que el Hirak s'emmarca dins d'aquesta mateixa lluita, que ve de molt enrere però que no oblida i segueix reivindicant el tarifit. L'amiziguitat es presenta així com una alternativa democràtica i de llibertat inspirada en les seves pròpies tradicions i costums tribals davant de l'autoritarisme que encarna el Majzen.

El encara molt latent record dels «anys de plom», encara que ja esdevenint una història silenciada que els nostres avis mai es varen atrevir a explicar-nos, també dota al moviment de recursos per al seu desenvolupament del moviment i li confereix gran part del seu corpus, atès que moltes de les reclames del mateix es basen en la reconciliació històrica amb aquests anys, a més a més de totes les mesures que s'exigeixen com la desmilitarització de la zona.

Amb la catàstrofe del terratrèmol neix el teixit associatiu del veïns i veïnes del Rif. És aquest mateix teixit el que ha permès, en el Hirak, una organització com la que s'ha esdevingut: horitzontal, capaç de tenir present tots els actors i factors de lluita que, alhora, han donat al

moviment l'arrancada i el manteniment que ha tingut i, encara que molt més debilitat actualment deguda a la repressió, encara té.

Tots aquests elements, o fets, mencionats han contribuït als agents socials, que normalment no han tingut opció a fer-ho, l'oportunitat per a expressar i reivindicar les seves exigències.

En la definició de moviment socials que ens dóna Sidney, on ens posa de manifest les quatre propietats d'aquests, podem veure que s'explicita de manera clara i contundent en el Moviment Popular del Rif.

Podem parlar d'una acció col·lectiva contenciosa molt clara, atès que és utilitzada per gent que no té accés regular a les institucions i presenta tot un conjunt de reclames que, en la majoria formen un nou corpus reivindicatiu, arribant a presentar-se com una amenaça real per a l'Estat central i monàrquic del Marroc. Intentant que sigui mantinguda, del tot disruptiva i, en ocasions, dramàtica, com és el cas de la mort tan de Mohcin Fikri com del jove que entrà en coma en una de les turbes i acabà per morir a l'hospital.

L'autor ens descriu, segons la que considera la millor forma de definir el concepte de moviments socials: com a «desafiament col·lectius plantejats per persones que comparteixen objectius comuns i solidaritat en una interacció mantinguda amb les elits, els oponents i les autoritats».

El Hirak presenta un desafiament col·lectiu en diferents aspectes. D'una banda, és evident un enfrontament constant contra una elits molt ben definides, ja sigui una classe política totalment desprestigiada o una monarquia que ja dista molt d'ésser estimada.

Els manifestants del Hirak tenen molt clares, des dels inicis, la seva limitacions amb el seu enfrontament contra el poder establert, ja que tenen encara molt present la política repressiva del mateix. És per això que el desafiament col·lectiu, i el manteniment d'aquest, li resulta essencial per a fer-se escoltar.

Parlem, dins d'aquest desafiament col·lectiu, d'una disruptió clarament pública, ja que fa ús dels espais més emblemàtics del territori, com la plaça del Poble o dels Màrtirs, per a les seves concentracions. També parlem d'una clara reafirmació col·lectiva de valors, que posa èmfasi al tret cultural, lingüístic, social i, fins i tot, polític, de la regió del Rif. A partir d'aquests, el Hirak construeix tot un relat ple de simbolisme, emmarcat fonamentalment en la història del territori, oblidada per Rabat.

Es formen grups de pressió, tant dins com fóra del territori, que qüestionen els codis culturals establerts proposant la visió rifenya dels fets. N'és un clar exemple el d'Abdekrim El Khattabi. Si bé des de l'Estat Central sempre s'ha explicat i defensat que l'emir de l'antiga república va lluitar en contra dels colonitzadors europeus per l'alliberació de la nació marroquina, amb intencions de fer oblidar el relat històric propi del Rif, quan la realitat és que el president de la república lluità

única i exclusivament pel Rif, arribant inclús a enfrontar-se a les autoritats marroquines, en aquells temps Mohamed V. És aquesta última versió la que els rifenys reclamen com a verídica i s'exigeix una digna explicació dels fets que es correlacioni amb la realitat.

Es fa evident que el moviment no hagués tingut lloc sense l'objectiu comú inicial, situant a Fikri en el punt de mira. Aquest és percebut pels rifenys com a ells mateixos. La confiscació i destrucció de la seva mercaderia del mode que es va fer, en un temps rècord i al carrer, als ulls de tothom i fent servir un camió d'escombraries, resulta per als rifenys l'enèsima evidència de les injustícies de les que és víctima el Rif, un cas més de l'ús abusiu del poder amb la intencionalitat d'humiliar i intimidar la població. D'aquest objectiu comú principal se'n desgranen tot el conjunt de reclames de caire social, cultural i polític, essent capaç de traduir hàbilment els problemes i les aspiracions d'àmplies capes de la societat rifenya.

Quan Zefzafi diu, en la seva compareixença al judici, "No us parlaré de les tortures, ni de la cel·la aïllada, ni de l'aigua freda i contaminada. Perquèestic en aquesta sala pel meu poble, pel Rif, marginat, massacrat i desmantellat" (Fronteras Sin filtro, 2018)⁴, queda pales el caràcter solidari del moviment. En la definició d'aquest poble es posen de manifest tots aquells sentiments més arrelats en l'imaginari col·lectiu rifeny. Les manifestacions pretenen solucions per al conjunt del Rif i no reivindica altra cosa que la fi de les polítiques de repressió i marginalització cap a la regió, recolzant-se en la mobilització de les persones del Rif i tota una cadena de solidaritats transversals entre els propis rifenys. Per exemple, desenes de taxis varen oferir transport gratuït a aquells que volguessin assistir a les manifestacions, els petits comerciants, artesans i propietaris de cafeteries, entre d'altres, també aportaren el seu granet de sorra amb l'aportació de menjars, espais i elements decoratius per al desenvolupament de les marxes.

Aquesta xarxa de recolzament, dins del Rif i en la diàspora tan marroquina com europea, no són noves, tot i que sí que resulta la primera vegada que aquestes adopten una orientació política dirigides a sostenir les reivindicacions de la contestació. Aquest reconeixement d'una comunitat d'interessos, és a dir la solidaritat, fa possible que el moviment assoleixi una acció col·lectiva contenciosa, és a dir, prolongada i resistent en el temps contra el poder establert.

Pel que fa al manteniment de l'acció col·lectiva podem afirmar que el Hirak ha aconseguit emmarcar-se dins d'una lluita que ja dura des de l'octubre del 2016. Si bé l'actualitat del territori

4 Cita recollida al perfil de Twitter @FronterasFiltro, una de les meves xarxes de confiança mitjançant la qual em mantinc al dia sobre la temàtica.

presenta una capacitat reivindicativa molt dèbil deguda la repressió patida, la continuació de les manifestacions en les ciutats europees per part dels rifenys residents en aquestes encara perdura a dia d'avui, exigint sobretot l'alliberament dels presos polítics. Aquests, des de la presó també continuen, com poden, amb les seves accions reivindicatives, ja sigui amb vagues de fam, pactes de silenci o, en casos extrems, s'han arribat inclús a cosir la boca en senyal de protesta contra un judici considerat injust, no fet a títol individual de cada acusat sinó al record, memòria i història del col·lectiu rifeny, esperant així eliminar qualsevol sentiment de pertinença a aquest grup. A més a més, a les xarxes socials digitals el bombardeig de missatges i publicacions referents a la temàtica, ja sigui amb actualitzacions dels fets o reiterant les reivindicacions, encara és imperant a Internet.

S'ha pogut apreciar que, pel que fa a les xarxes digitals, el moviment s'engloba dins de la tercera etapa de la involució que ha detectat De Ugarte amb la introducció de la web 2.0, des del 2002 fins arribar el 2010. Aquesta és la de la xarxa centralitzada, els espais cibernètics utilitzats pels contestataris són en la seva majoria Facebook i Twitter, a més d'Instagram. Totes elles utilitzen el mecanisme de l'adhesió, un altre usuari només serà capaç de saber i seguir la informació que es difon per aquestes xarxes si s'adhereix als perfils, en el cas de Facebook amb el «m'agrada/no m'agrada» i en el cas de Twitter i Instagram amb el «seguir/deixar de seguir».

Podem confirmar, doncs, que efectivament es produeix l'eutopia de la xarxa de la que ens parla Guiomar Rovira i Sancho. Les protestes no s'haurien pogut dur a terme si no hagués sigut per la implicació directa en les xarxes, mitjançant les quals es fa la difusió de les reivindicacions i s'explicita l'organització a la que prèviament els comitès de barri han acordat. Així doncs, resulta essencial la implicació i simbiosi dels dos espais, virtual i físic (com podria ser la plaça del Poble o dels Màrtirs d'Alhucemas) per a dur a terme la contestació. D'aquesta manera, mitjançant primer les xarxes digitals i després l'acció col·lectiva al carrer, s'assoleix la creació de l'espai públic (explicada per Quintana i Tascón) que permet el desenvolupament de les contestacions.

Els espais utilitzats són diferents i extensos, arribant el moviment a assolir un caràcter transnacional pel caràcter plurinacional del poble rifeny, essent el cor Alhucemas, però arribant a estendre's per tot els territori marroquí, la diàspora europea i, també amb episodis de solidaritat a Algèria.

Si l'auto-immolació d'un jove que es va veure privat del seu mitjà de subsistència fou el que va fer esclatar aquestes dinàmiques de contestació en la revolució democràtica de principis de segle, en el cas del Hirak no és gaire distint. La mort del jove venedor de peix en mans de les autoritats i les posteriors imatges que van escampar-se de forma viral per les xarxes fou el que despertà la

indignació del poble rifeny, que va trobar l'oportunitat necessària per a poder construir tot l'entremat del teixit actiu (el discurs), amb la circulació de missatges i valors alternatius als imposats, portant a la gestació de les protestes, que s'organitzen sense jerarquies, si més no sense líders. Tot i que com hem explicat, el Hirak comptava (ara ja empresonada) amb certes cares més visibles que altres. Aquestes, però, només agafaven rellevància en tant que reflectien i difonien el missatge de tots i totes entre ells i elles i de cares al món, no per una figura de líders pròpiament dita. Sempre que s'ha fet ús del terme líder per a referir-nos a aquestes cares visibles ha sigut en aquest sentit.

D'aquesta manera, també podem afirmar que el moviment beu directament de molts aspectes de l'Ètica Hacker. Amb una organització que segueix l'ideal democràtic horitzontal, intentant fer accessible la informació a tothom, de manera lliure.

Un altre element clau que trobem tan en el moviment com en l'Ètica Hacker és la desconfiança de l'autoritat, imperant al Rif, que considera el seu principal enemic. A més a més, en un dels anhels bàsics del rifenys com és la somiada autonomia del territori trobem la descentralització que promou el ciberactivisme.

Per últim, és evident que res del que s'ha esdevingut en la contestació hagués tingut lloc si no fos per la premissa mitjançant la qual tothom pot aconseguir que es faci la pròpia voluntat, la potencialitat de poder ésser tots ciberactivistes. Sense aquest principi, que motiva a la il·lusió del canvi de paradigma polític, cap rifeny hagués gosat publicar res o cridar cap proclama a l'espai públic.

El poder que pren el Hirak rau en el seu discurs, en la capacitat que ha tingut per a poder plasmar en el que ha acabat esdevenint tot un programa polític, social i cultural en les seves proclames.

Aquestes agafen més força encara amb tot un relat de greuges i resistències gestades al llarg del temps que, amb la tràgica mort de Mohcin Fikri, troba el moment de prendre un nou sentit polític que es propaga al llarg de tota la regió i la diàspora; és el context històric i polític específic que ha fet que la informació mogui a la gent, es multipliqui i s'expandeixi.

Llavors, tenint en compte que entenem la ciberturba com aquella organització social que s'esdevé a les xarxes per a desembocar en el reclam d'unes reivindicacions a peu de carrer, persones capaces d'unir-se i organitzar-se en un front comú encara que no es coneixin, podem catalogar el Hirak com a ciberturba o multituds intel·ligents sense problemes.

Podem afirmar, també, que el moviment ha aconseguit assolir les tres etapes en l'evolució de la ciberturba de la que ens parla Fullea. Es comença amb un conjunt de ciberactivistes que comencen a teixir el discurs que marcarà la contestació; aquest teixit es transmet i propaga, amb

efecte viral, arribant finalment a ser capaç de «vendre» el seu discurs als mitjans de comunicació convencionals. A Le Monde, per exemple, podem veure un seguiment mediàtic del moviment força exhaustiu.

Pel que fa als riscos que ha patit el Hirak en el seu desenvolupament, i resseguint els explicats per Fullea, podem afirmar que el risc de l'exclusió hi és en tant que tractant-se d'una zona tan marginalitzada i empobrida hauria sigut inevitable deixar al marge a certs individus, ja sigui per la incapacitat econòmica d'assolir els mitjans necessaris per a la comunicació, com la ignorància en el seu ús o, per últim, per la falta de cobertura en segons quins terrenys, impeding la possibilitat d'accés a Internet (sobretot a les regions muntanyoses).

És evident que l'Estat central marroquí ha fet ús del seu control governamental per a reprimir les protestes. Des del citat tancament de la cobertura 4G a la xarxa que impossibilitava la comunicació entre els manifestants fins a les sentències de presó a diferents activistes per comentaris o publicacions diverses a les xarxes. El control i rastreig de telèfons mòbils ha estat, també, a l'ordre del dia, un mètode de control social que ha servit de gran ajuda a l'aparell judicial, policial i repressiu del Marroc per a apaivagar el moviment, amén de la brutal repressió física de la mà de militars, gendarmes i policia.

D'aquesta manera, el Regne del Marroc no ha dubtat en fer ús de la seva capacitat per tancar Internet davant del conflicte social, fet que va ésser fàcilment practicable perquè no es tractava d'un entremat en xarxa distribuïda sinó centralitzada. Així doncs, podem confirmar que els tres riscos vaticinats per Fullea s'han patit i es pateixen dintre del Moviment Popular del Rif.

Tot i així, caldria puntualitzar que com en el cas del petit resum que apporto al marc teòric respecte als moviments sorgits a Espanya, Egipte, Turquia i Brasil la repressió policial/estatal resulta, en tots els casos estudiats, motor propulsor per a l'expansió de la participació.

El Hirak s'adhereix així a aquest cicle major de lluites globals que comparteixen diferents aspectes. Com en els països citats, al Rif també hi trobem: l'ús massiu de xarxes socials com a eines d'organització i comunicació, la presentació de trets ideològics heterogenis (parlem d'una classe mitjana o baixa, que abasta diferents pensaments o ideologies i no un tret ideològic partidista unificador), l'ocupació d'espais públics acotats (en el cas del Rif amb l'especificat del seu caràcter transnacional en la protesta), la lluita per uns serveis públics de qualitat, el reclam d'un model democràtic més participatiu, amb l'exigència d'una millora de vida i davant d'un sentiment compartit de descrèdit de les classes dirigents, de desprestigi contra el sistema polític vigent i la oportunitat per a la mobilització que confereixen unes classes mitjanes atrinxerades reaccionant davant d'unes difícils condicions de vida i, per últim, la seva horitzontalitat (amb la falta d'un lideratge definit).

A més a més, el Rif coincideix en la lluita dels països poc o gens desenvolupats contra un règim, amb la voluntat de sensibilitzar a l'opinió pública, pels avenços en les llibertats i drets dels individus.

Com en el cas d'Egipte, amb el Hirak ens trobem en un context de règim autoritari al qual se li exigeix una democràcia i uns drets civils, emmarcant-se el Moviment Popular del Rif com una continuació d'aquestes antigues lluites dels països nord africans contra els règims autoritaris.

6. Conclusions

Resulta interessant la correlació que estableix Byung-Chul Hal entre el respecte i l'espai públic a la seva obra «El enjambre». Diu l'autor que el respecte pressuposa una mirada distanciada, essent fonamental en allò públic. Allò públic pressuposa, entre altres coses, apartar la vista d'allò privat sota la direcció del respecte. On desapareix el respecte, decau allò públic. (Byung-Chul Hal & Raúl Gabás, 2013, p. 7)

Diu l'estudiós que avui dia ens trobem davant d'una falta total de distància en la que la intimitat és exposada públicament i allò privat es fa públic. La comunicació digital fomenta aquesta exposició, essent les xarxes socials digitals (NTIC) espais d'exposició d'allò privat. El mitjà digital privatitza la informació en tant que desplaça d'allò públic a allò privat la producció de la informació. Els participants en la comunicació no consumeixen la informació de mode passiu, sinó que ells mateixos la construeixen de forma activa. No existeixen jerarquies entre emissor i receptor, essent consumidors i productors alhora, redreçant l'ordre jeràrquic del poder en que la comunicació s'efectua en direcció de dalt abaix. (Byung-Chul Hal & Raúl Gabás, 2013, p. 9)

Aquí Byung Chul Hal ens està presentant el principi bàsic del ciberactivisme: «tothom és potencialment ciberactivista». Aquest fet porta a una organització horitzontal, que el Hirak aprofita, recolzant-se en la seva força de poder de la solidaritat, per a poder fer que totes les veus siguin escoltades. En un recull de tots els anhels, mancances i situacions dels conciutadans rifenys, es deriva a tot un programa reivindicatiu polític. Així, en el cas del Moviment Popular del rif, trobaríem el que l'autor anomena el respecte recíproc que es basa en una relació simètrica de reconeixement, que s'assoleix mitjançant els mecanismes de les xarxes de confiança.

D'altra banda, Byung-Chul també ens parla de les societats de la indignació. Considera que aquestes són les societats de l'escàndol, que manquen de fermesa. Sota un caràcter fluid i volàtil, aquestes no són capaces de un discurs públic, l'espai públic. Es creen sobtadament i es desfan amb la mateixa rapidesa, comparant-les aquí amb les smart-mobs. Les onades d'indignació, diu, sorgeixen sota aquelles realitats polítiques o socials amb una rellevància més aviat escassa. Després de tot un conjunt de qualificacions a aquesta realitat social de les societats de la indignació, l'autor conclou que aquestes mostren una escassa identificació amb la comunitat, essent incapaces de construir un nosaltres que mostri una estructura. (Byung-Chul Hal & Raúl Gabás, 2013, pp. 13-14)

Si bé podria coincidir amb l'afirmació del sorgiment d'aquestes onades d'indignació arran de realitats que estan disfressades o silenciades pel poder establert, en l'anàlisi del Hirak he pogut apreciar que la seva indignació sí que ha sigut capaç de construir i atribuir-se una lluita conjunta,

amb un discurs i inclús, unes reclames polítiques. El moviment de protesta recorre al seu llegat i emblemes com a insígnies de lluita del seu temps, a través del plantejament d'un relat alternatiu de re-apropiació de la memòria col·lectiva rifenya i a través, també, d'un previ treball de selecció i elaboració discursiva, enfrontant-se al seu adversari, Majzén (Estat Central), també en el terreny del simbolisme.

Entendre el Hirak des de la consideració dels moviments socials com a fenòmens capaços de construir i generalitzar identitats col·lectives resulta força adient. Aquesta visió ha dotat al moviment un significat altament polític a variables culturals, territorials i històriques. La realitat diferencial del Rif resulta reinterpretada a través d'una elaboració mític-simbòlica (pertinença a una identitat col·lectiva) i de la pròpia acció política (sentit de la injustícia i la desigualtat), generant així la 'Comunitat imaginada' retractada per Benedict Anderson. (Mohammed El Aamrani, 2018)⁵

Alvarado adverteix tanmateix que afirmar això no implica defensar per l'existència d'una entitat rifenya separada de la resta del país sobre la base de l'etnicisme diferenciat, ni sembrar la discòrdia en el si del poble marroquí, idea molt recurrent en la política del Majzén i la monarquia Alauita que, ambdós, són aquí els encarregats de construir el relat del 'nosaltres' i 'ells'.

El Hirak d'Alhucemas no seria intel·ligible sense entendre el marc geogràfic del seu naixement, la particular història de la regió, amb una llengua i cultura específiques, molt marcada pels seus enfrontaments amb el poder central, per la rebel·lió contra la colonització, a la epopeia d'AbdelKarim El Jattabi i l'experiència de la seva República del Rif, els fets posteriors a la Independència del Marroc i les promeses trencades, a la repressió del 1958-59 conduïda pel llavors príncep hereu, futur Hassan II (artífex dels anomenats 'anys de plom') i, sobretot per ésser una zona molt i especialment marcada per la injustícia social i la marginació econòmica.

Si bé sempre s'ha deixat clar que mai s'ha reclamat la independència del Rif sinó unes reivindicacions de caràcter social i econòmic, el tret identitari en aquestes reclames sempre ha estat molt present. El poble rifeny ja no està disposat a seguir a l'ombra del Regne del Marroc, n'és part, però això no implica esborrar la història i peculiaritat de la zona. Amb les mesures que està prenent el Majzén i la monarquia amb el discurs del 'nosaltres' i els 'altres' està donant peu a què la comunitat rifenya comenci a pensar en aquests termes, una comunitat que es veu molt influenciada pels ideals nacionalistes europeus ja que en la totalitat de les famílies sempre trobarem membres

5 [El Aamrani, M. E. Mohammed. \(2018\). *El Rif, una nació en auge?*. Recuperado de file:///C:/Users/moham/Desktop/COMUNICACIÓ%20CULTURAL%204/TFG/Assaig.pdf](file:///C:/Users/moham/Desktop/COMUNICACIÓ%20CULTURAL%204/TFG/Assaig.pdf) ***Aquesta informació esta extreta d'un treball propi efectuat per a l'assignatura de Transformacions del Món Global, al llarg del curs de tercer.***

del citat continent (aquests, en la seva majoria, ja es declaren directament nacionalistes i independentistes) i una comunitat que té ja prou material per a construir un nou relat separatista. El govern marroquí ha de tenir en compte tots aquests trets i ha d'entendre de quina realitat està tractant perquè, efectivament, està en greu perill la identitat marroquina en els rifenys.

Fent referència al que Byung-Chul anomena *homo digitalis*, i contraposant-lo a la teoria de l'era de masses de Le Bon, se'ns defineix aquest com un algú que manté la seva identitat privada mentre que l'home de masses es difumina en la multitud, on recau la seva força en la construcció d'un nosaltres. Així, l'*homo digitalis* rebutja, segons l'autor, la congregació, li falta la intimitat de la congregació que produiria un nosaltres. Aquest eixam d'abelles, doncs, constitueix una concentració sense congregació, una multitud sense interioritat. Si bé aquests individus digitals poden configurar-se com a col·lectius, com en el cas de les smart-mobs, aquests són fugaços i inestables, essent incapaços de qüestionar les dominants relacions de poder. (Byung-Chul Hal & Raúl Gabás, 2013, pp. 14-18)

En contraposició a aquesta perspectiva resulta interessant la teoria de l'eutopia de la xarxa. Si l'ús de les xarxes no és rellevant pel seu mere ús sinó per la capacitat que tenen de generar noves formes d'organització i comunicació, resulta evident que les ciberturbes sí tenen la capacitat de la congregació, ja que aquestes dinàmiques generadores de noves oportunitats per al moviment social dota de la capacitat de situar en l'espai virtual l'arrancada necessària per a establir-se en l'espai públic en concentracions que són capaces de, sota les seves reivindicacions, posar en dubte la legitimitat del poder.

Diu Alvarado en el seu anàlisi sobre el HIRAK, en al·lusió a la revolta del Rif del 1984, que tots els actes duts a terme per l'Estat central monàrquic tingueren lloc mentre tota una comunitat internacional guardava silenci. La mateixa comunitat internacional, especialment l'europea, que s'escandalitza avui del que està passant a Veneçuela, sense voler adonar-se del que passa al Rif, distant de pocs kilòmetres del vell continent. (ALVARADO, 2017, p. 10)

Tot i així, el poble rifeny en la diàspora aprofita la seva avantatge comunicativa i difon la realitat del Rif mitjançant la llengua de parla dels diferents estats europeus i amb la capacitat d'entendre's gràcies a l'amazigh, la llengua d'origen compartida.

Amb la Primavera Àrab Occident descobreix uns pobles que parlen el seu mateix llenguatge de llibertat, igualtat, fraternitat i democràcia on només s'intuïen règims autoritaris, monàrquics

d'origen diví i repúbliques àrabs hereditàries, yihadisme o religió. Tot i així no sembla que prescindim de l'imaginari del Magreb, un bloc unitari que homogeneïtza a tot un conjunt de pobles prou singulars i plurals entre ells fomentant la seva invisibilització. A la pràctica, i d'entre moltes altres conseqüències, va dur a les institucions i l'administració catalanes a alguns errors com ara la contractació de mediadors arabòfons que utilitzaven l'àrab amb una població que, de vegades, ni tan sols entén aquesta llengua ni se la sent pròpia, o la promoció exclusiva de l'ensenyament de l'àrab com a única llengua materna dels catalans d'origen marroquí.

Amb el Hirak s'aixeca aquesta vegada el Rif per a fer-nos veure que l'àrab no és l'única llengua del Magreb, que les dones musulmanes també surten a reivindicar-se i, sobretot, que entenen l'ús de la religió en el poder, i que la pràctica d'aquesta fe no és, ni molt menys, un impediment per a poder entendre i defensar els mateix llenguatge que els dels estats moderns europeus com són la llibertat d'expressió, de reunió i de manifestació.

A més a més, es mostra combatiu davant d'una monarquia repressora, a la que assegura no renunciar mai més a reivindicar drets que els hi són propis. Una lluita contra la *hogra*, Estat Central corrupte, que deriva en tot un conjunt de reivindicacions socials, polítiques, culturals i identitàries. Ara és la diàspora que ha de prendre la seva carta avantatjosa i donar a conèixer la lluita del Rif.

Tot un relat que, per desgràcia, ens fa sentir certs caires a casa. Amb els matisos de cada un d'ells, a l'altre banda de la frontera se'ns reclama atenció. Tot davant d'una còmplice mirada de la comunitat internacional i una opinió pública que directament li dona l'esquena.

7. Bibliografia

Alvarado, D. A. David. (2017). *RIF. De Abdelkrim a los indignados de Alhucemas*. Fuencarral, Madrid, Espanya: Catarata.

Barandiaran, X. B. Xabier. (2003). Activismo digital y telemático. Poder y contrapoder en el ciberespacio. In R. P. Roberto Aparici, & V. M. M. Víctor Manuel Marí Sáez (Eds.), *Cultura popular, industrias culturales y ciberespacio* (pp. 431–432). Madrid, Espanya: Unidad didáctica.

Busón Buesa, C. B. Carlos. (2003). Control en el ciberespacio. In R. P. Roberto Aparici, & V. M. M. Víctor Manuel Marí Sáez (Eds.), *Cultura popular, industrias culturales y ciberespacio* (pp. 470–471). Madrid, Espanya: Unidad didáctica.

El Aamrani, M. E. Mohammed. (2018). *El Rif, una nació en auge?*. Recuperado de file:///C:/Users/moham/Desktop/COMUNICACIÓ%20CULTURAL%204/TFG/Assaig.pdf

El Aamrani, M. E. Mohammed & Perich, A. P. Aina & Rodríguez, M. R. Maximiliano (2018). "No us parlaré de les tortures, ni de la cel·la aïllada, ni de l'aigua freda i contaminada. Perquè estic en aquesta sala pel meu poble, pel Rif, marginat, massacrat i desmantellat" . Recuèrat de <https://docs.google.com/document/d/13P1lzuFda5dfBy5ljHHfbBG1508zYpBpsnLzeYSfcq8/edit>

Fullea, J. F. Joaquín. (2012). *Ciberturbas, movimientos sociales y nuevas tecnologías de la información y la comunicación*. Recuperado de file:///C:/Users/moham/Desktop/COMUNICACIÓ%20CULTURAL%204/TFG/moviments%20socials%20i%20comunicació.pdf

Hal, B. C. Byung-Chul, & Gabás, R. G. Raúl. (2013). *En el enjambre*. Recuperado de <http://www.kubernetica.com/campus/documentos/bibliografia/BYUNG-CHUL-HAN-El-enjambre.pdf>

Kerckhove, D. K. Derrick de. (1999). *La piel de la cultura. Investigando la nueva realidad electrónica*. Barcelona, España: Gedisa.

Redacció, R. (2018, 12 abril). Marruecos niega haber prohibido a dos políticas holandesas visitar el Rif. *La Vanguardia*. Recuperat de <https://www.lavanguardia.com/politica/20180412/442492067968/marruecos-niega-haber-prohibido-a-dos-politicas-holandesas-visitar-el-rif.html>

Rovira Sancho, G. R. S. Guiomar. (2012). *Movimientos sociales y comunicación: la red como paradigma*. Recuperado de file:///C:/Users/moham/Desktop/COMUNICACIÓ%20CULTURAL%204/TFG/movimientos%20sociales%20y%20comunicación.pdf

Sin filtro, F. F. Fronteras. (2018, 10 abril). #fronterasur #hirak [Twitter]. Recuperado 10 mayo, 2019, de file:///C:/Users/moham/Desktop/COMUNICACIÓ%20CULTURAL%204/TFG/sidey-tarrow-el-poder-en-movimiento-los-movimientos-sociales-la-accion-colectiva-y-la-politica.pdf

Tarrow, S. G. T. Sidney George, Bavía, H. B. Herminia, & Resines, A. R. Antonio. (1994). *Introducción*. Recuperado de file:///C:/Users/moham/Desktop/COMUNICACIÓ%20CULTURAL%204/TFG/sidey-tarrow-el-poder-en-movimiento-los-movimientos-sociales-la-accion-colectiva-y-la-politica.pdf

Tascón, M. T. Mario, & Quintana, Y. Q. Yolanda. (2012). *Ciberactivismo. Las nuevas revoluciones de las multitudes conectadas*. Fuencarral, Madrid, España: Catarata.

Timoteo Álvarez, J. T. Jesús. (2008). Control en el ciberespacio. In M. F. Maximiliano Fernández Fernández (Ed.), *Comunicación en la sociedad red: la construcción mediática de la realidad* (pp. 88–91). Ávila, España: Universidad Católica de Ávila.